

UNIVERZITA KARLOVA
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
Kateřina VLKOVÁ

Povídky Ladislava Fukse z padesátých a šedesátých let
Ladislav Fuks' Short Stories from the 1950s and 1960s

Praha 2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala svému vedoucímu práce prof. Jiřímu Holému za odborné vedení, cenné rady, přínosné podněty a podporu po celou dobu, kdy tato práce vznikala. Velké poděkování patří také mojí rodině, přátelům a kolegům, bez jejichž podpory by se má práce nerozvinula do své současné podoby.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 28. 4. 2019

Kateřina Vlková

ABSTRAKT

Práce se bude věnovat časopisecké a knižní tvorbě Ladislava Fukse v prvních desetiletích jeho literární činnosti. Vedle knižně vydaných souborů (*Mí černovlasí bratři*, vyšlo 1964, ale dokončeno už 1958; *Smrt morčete*, 1969, prózy z let 1953-1968) se soustředí k časopisecky publikovaným povídkám (*Květen*, *Věstník židovských náboženských obcí*, *Židovská ročenka*) a k autorově pozůstalosti uložené v Památníku národního písemnictví, kde se nacházejí další rukopisy povídek. Cílem je sledování ontogeneze Fuksovy povídkové tvorby a jeho poetiky.

KLÍČOVÁ SLOVA: Ladislav Fuks, povídky, padesátá léta, šedesátá léta

ABSTRACT

This bachelor's thesis focuses on short stories of Ladislav Fuks that were published in the first decades of his literary activity. Next to the printed books of stories (*Mí černovlasí bratři* published in 1964, completed already in 1958; *Smrt morčete*, 1969, prose written between 1953 and 1968) the work focuses on short stories published in magazines (*Květen*, *Věstník židovských náboženských obcí*, *Židovská ročenka*) and short stories deposited in the Museum of Czech Literature where the author's manuscripts can be found. The aim of the thesis is to observe the ontogenesis of Fuks' short stories and his poetics.

KEYWORDS: Ladislav Fuks, Short Stories, 1950s, 1960s

Obsah

Úvod	7
1. Život a dílo Ladislava Fukse	8
2. Povídky otištěné v periodikách a nezveřejněné povídky	17
2.1 První cigareta	17
2.2 Kchonyho cesta do světa	19
2.3 Brýle.....	21
2.4 Na druhém břehu	24
2.5 Bratři	26
2.6 (Podivuhodné) Setkání	29
2.7 Športovec	33
3. Povídkové soubory	37
3.1 Mí černovlasí bratři	37
3.2 Smrt morčete	40
3.3 Cesta do zaslíbené země a jiné povídky.....	45
Závěr.....	47
Použitá literatura.....	49

SEZNAM ZKRATEK

LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

ÚVOD

Se jménem Ladislava Fukse si většina lidí spojí především jeho románovou tvorbu, knihy jako je například *Pan Theodor Mundstock*, *Myši Natálie Mooshabrové*, *Spalovač mrtvol* nebo *Vévodkyně a kuchařka*. Tyto autorovy rozsáhlejší texty se často stávají předmětem zkoumání, zatímco jeho povídková tvorba bývá upozaděna a vnímána jako druhořadá.

Záměrem práce je vysledovat tendence a typické znaky výstavby a uměleckých prostředků v kratších prózách Ladislava Fukse, které se časově řadí do první etapy jeho tvorby, tedy padesátých a šedesátých let dvacátého století. Práce se snaží nahlížet a interpretovat nejen povídky vyšlé knižně, v povídkových souborech, ale také časopisecky otištěné povídky a texty uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze v osobním fondu Ladislava Fukse. Svou pozůstalost pro PNP třídil Fuks osobně, není tedy divu, že fond nezahrnuje veškeré jeho literární pokusy. Z autorových pamětí¹ a zejména vzpomínkových pasáží Jiřího Tušla, o které jsou memoáry doplněny, je zřejmé, že Fuks nebyl příliš sdílný, co se týče vlastního soukromí. Mimořádná citlivost a paranoia ho vedly k zahlazování a ničení různých osobních věcí.

Z Fuksova fondu v PNP jsou v práci interpretovány dvě povídky – *První cigareta* a *Na druhém břehu*. Dále jsou jako zdroje autorových textů využity časopisy *Květen*, *Židovská ročenka* a *Věstník židovské obce náboženské*. Na závěr jsou rozebrány povídkové soubory, kdy je na jednotlivé povídky nahlíženo pouze okrajově. Ty již byly podrobně rozebrány v bakalářské práci² Lucie Soukopové i v dalších studiích Fuksovi věnovaných. V této práci slouží převážně k dokreslení vývoje Fuksovy tvorby vedle důkladnějších rozborů časopiseckých a neotištěných povídek.

První část práce se věnuje životu a dílu Ladislava Fukse, nabízí rychlý náhled na autorovu tvorbu a její spojitost se zásadními životními událostmi. V druhé jsou podrobně popsány povídky otištěné v časopisech *Květen*, *Židovská ročenka* a *Věstník židovské obce náboženské* a nikdy neotištěné povídky uložené v LA PNP. V rámci bakalářské práce jsou jednotlivé povídky řazeny chronologicky podle data vydání či datace připsané na strojopise. Poslední část se věnuje knižně vydaným povídkovým souborům. Povídky v nich uložené jsou rozebírány podle řazení v knižních publikacích.

---

1 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995.

2 SOUKOPOVÁ, Lucie. *Povídková tvorba Ladislava Fukse*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010.

1. ŽIVOT A DÍLO LADISLAVA FUKSE

V mnoha monografiích je Ladislav Fuks popisován jako vzdělaný, introvertní a rozpolcený intelektuál a mystifikátor. Jeho povaha může vyplývat z toho, že celý život prožil v napjaté atmosféře plné obav a strachu. Fuksovo dětství bývá často popisováno jako život osamělého jedináčka, sice z dobře situované rodiny, ale s komplikovaným vztahem k oběma rodičům. Otec Václav Fuks byl významným pracovníkem kriminální policie, zcela pohlcený prací, ze kterého měl mladý Ladislav respekt. Rodina žila celkově velmi uzavřeně. Bylo to dané zejména otcovým povoláním a postavením, ale i jeho povahou. Doma trávil málo času, byl velmi přísný, působil jako emocionálně chladný a v jeho chování zaznívala až vojenská strohost. Už v nízkém věku byl tak Ladislav vystavován určitému strachu a úzkosti, které měly příčinu v otcově chování. Matka Marie Fuksová, rozená Fryčková, nikdy plně nezastávala roli matky, spíše se věnovala starostem o domácnost a svým společenským povinnostem, synovi tedy také neprojevovala dostatečnou pozornost.

Jeho izolovanost a pocit samoty ho poté na chlapeckém gymnáziu v Truhlářské ulici táhly k jeho židovským spolužákům. Z hitlerovské Třetí říše přicházely signály napovídající osud židovských obyvatel a Fuks s nimi cítil sounáležitost. Byly mu blízké pocity osamělosti a vydělení ze společnosti. Ve svých pamětech vzpomíná na konkrétní událost z 15. března 1939, kdy k nim do školy vtrhla hitlerovská armáda: „*Ten den jakoby se zlobila i nebesa. Padal déšť se sněhem, ulice se pozvolna pokrývaly blátem a kalužemi, jak po nich jezdily tanky, vojenská auta a motorky, plískanice, halená v namodralý dým z benzínu a pach gumy. [...] Ač jsme věděli, že Hitler v Říši Židy pronásleduje, nedocházelo nám, že je bude pronásledovat i u nás, a nedošlo nám, že i naše židovské spolužáky.*“³ Perzekuce Židů a jejich následný transport do koncentračních táborů pro něj byly otřesným zážitkem, při kterém přišel o řadu přátel. Mladý Fuks nedokázal pochopit, proč jeho židovští spolužáci, kteří se podle něj od ostatních nijak a ničím nelišili, najednou měli zákaz navštěvovat kina, divadla, muzea, restaurace, kavárny a další veřejná místa. Byli vyloučeni ze škol, v tramvajích jim byl vyhrazen poslední vůz soupravy a museli na oblečení nosit cejch v podobě žluto-černé hvězdy. Později veškeré pocity beznaděje a smutku z tohoto období a vzpomínek s ním spojených využil a vtiskl je antihrdinům (slovo hrdina ve spojení s Fuksovými protagonisty není zcela přesné) některých svých próz. Tyto silné zážitky se mu staly motivací pro jeho knihy dotýkající se židovské tematiky. Fuks zastával názor, „*že první zdroj skutečně dobrého literárního díla jsou vlastní prožitky a zážitky autora. Musí psát di pleno cuore, o tom, čím jeho duše přetéká, s*

3 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 19-20.

*čím se ztotožňuje, ať v radosti, či v tragickém smutku. Plytké zkušenosti nejdou do podstaty.*⁴

Fuks v letech 1945-1949 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze filosofii, dějiny umění, pedagogiku a psychologii. Po obhájení disertační práce pracoval v papírenském průmyslu a v polovině padesátých let se stal zaměstnancem Státní památkové péče na zámku Kynžvart. Brzy po té, co mu byl zámek svěřen, se pustil do zařizování reprezentačního sálu, který neměl být součástí veřejných prohlídek, ale měl sloužit čistě k uvítání výjimečných návštěv. Velký důraz kladl na zrcadla, která v místnosti důmyslně rozmístil tak, aby odrážela při vítání hosty a zároveň zvětšovala již tak působivý prostor. Právě tyto předměty odrážející za pomoci světla realitu byly v celém autorově životě důležitým motivem. Kromě péče o zámek a občasné průvodcování zaměstnávalo Fukse v této době psaní jeho první knihy, odborné publikace s názvem *Zámek Kynžvart – historie a přítomnost*. Jde o značně rozsáhlé kompendium vydané v Krajském nakladatelství v Karlových Varech v roce 1958. Autor měl k danému místu silný citový vztah a navštěvoval jej i řadu let po tom, co zde již nepracoval. Mimo jiné se mu zde stala velkou inspirací sbírka kuriozit knížete Metternicha, podle které později vytvořil ve svém bytě v Dejvicích podobný nesourodý soubor bizarností. Jiří Tušl celkem detailně popsal Fuksovu pracovnu v jednom z intermezz v knize *Moje zrcadlo a co bylo za zrcadlem*, nejlépe by se dala shrnout jeho slovy: „*bizarní kabinet kuriozit*“⁵. Místnost, připomínající sklad zkřížený se starožitnictvím, nabízela kuriózní směs předmětů. Knihy, obrazy, sošky, vázy, popelníky, figurky, těžítka, pohlednice, masky, vycpaného papouška, paví pera, vějíře, umělé květiny i lidské lebky. Nesměla zde chybět ani výše zmiňovaná zrcadla, která opticky ještě více znemožňovala orientaci v tak zahlceném prostoru. V tomto prostředí pak vznikala jeho svébytná díla. Fuksova záliba v zrcadlech je rovněž silně patrná z jedné vzpomínky z dětství, kdy jej otec brával na Petřín, kde kromě rozhledny a dalších atrakcí navštívili také zrcadlové bludiště. Ve svých pamětech se vrací do chvil, kdy byl jako dítě ohromen iluzí nekonečného prostoru plného slepých uliček, hrou světla a pokřivené reality. Cesta zrcadlovým bludištěm velmi připomíná Fuksův styl psaní. Čtenář si nikdy není jistý, co je věrohodná skutečnost a co pouhá mystifikace a často při cestě za porozuměním narazí na slepou uličku a musí se o pár stránek vrátit, aby mohl dojít k cíli, tedy k tomu, co se mu autor svým svébytným způsobem snaží sdělit.

Od roku 1959 Fuks pracoval v Národní galerii v Praze. V roce 1963 mu vyšel první román *Pan Theodor Mundstock*, který se dočkal kladného přijetí. Tematicky se v něm věnoval osudu Židů stejně jako ve své druhé knize, souboru povídek *Mí černovlasí bratři* vydané roku 1964. Autorova

---

4 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 20.

5 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 116.

orientace na židovské téma se odráží také v dalších Fuksových dílech jako je např. groteskní novela s hororovými prvky *Spalovač mrtvol* nebo novela *Cesta do zaslíbené země* ze souboru *Smrt morčete*. Fuks začal svůj první román psát ještě na zámku Kynžvart a po samých pozitivních ohlasech přicházejících po jeho vydání se rozhodl zasvětit svůj život čistě literární činnosti. Úlohu spisovatele vnímal jako poslání, kterému člověk musí obětovat všechno. „*Věnovat se skutečné literatuře, to chce celého člověka. Jeho duši i ,tělo‘. Je to vlastně askeze, přísný řád, je to služba, navíc odpovědná, zaujetí a zajmutí sebe sama do dobrovolných pout, oddanost a odevzdanost vlastní bytosti vyšším principům a cílům.*“⁶ Rozhodl se tedy, že opustí své dosavadní zaměstnání v Národní galerii.

Fuks rukopis *Pana Theodora Mundstocka* zaslal poštou do Československého spisovatele na konci června 1961. Z autorových pamětí by si čtenář mohl snadno myslet, že kniha vyšla bez jakýchkoliv problémů či zdržení. Poměrně dlouhý čas, který předcházel finální podobě knihy, přikládá Fuks práci tiskárny, různým korekturám a práci na knižní vazbě. Podle jeho slov „*kniha vyšla hladce a brzy – za rok a čtyři měsíce*“⁷. Michal Bauer však ve svém článku⁸ odhaluje, že jde o jednu z dalších mystifikací autora, který se čtenářům snaží předkládat svou poupravenou verzi skutečnosti. Původní rukopis zasláný do redakce obsahoval 303 stran a redaktorské posudky na něj postupně vypracovávali Jaroslav Pecháček, Antonín Matěj Píša, Ivan Klíma a Jiří Fried. Po výtkách týkajících se zejména rozvleklého a nastavovaného děje, přístupu k námětu a podléhání mysticismu byl Fuksovi rukopis vrácen k přepracování. V lednu 1962 zaslal autor do redakce druhou verzi rukopisu s rozsahem 304 stran. Tentokrát posudky vypracovávali A. M. Píša, Milan Jungmann a Jiří Fried. Shodli se na tom, že autor se sice snažil upravit původní text, ale zdaleka to nedosahovalo požadavků nakladatelství. Jiří Fried v závěru svého posudku doporučil, aby autor analyzoval každou kapitolu spolu s určeným redaktorem, kterým se stala Marie Vodičková, za účelem eliminace náhodných motivů a scén. Poté, co byl Fuks o tomto rozhodnutí informován, zaslal M. Vodičkové dopis začínající: „*Vážená paní doktorko. Myslím na toho p. Mundstocka kudy chodím a přicházím k některým závěrům, které si dovoluji předložit. Týkají se spíše metody než jednotlivostí.*“⁹ Z dopisu je znát, že se autor snažil hledat řešení, jak svou práci „vylepšit“, zamýšlel se nad tím, které části ponechat, popřípadě stylisticky upravit a dát tak M. Vodičkové různé podněty

6 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 111.

7 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 112.

8 BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 1. část. *Tvar* 12, 2001, č. 20, s. 14-15. + BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 2. část. *Tvar* 12, 2001, č. 21, s. 14-15.

9 BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 2. část. *Tvar* 12, 2001, č. 21, s. 15.

k diskuzi. Doktorka Vodičková se následně ve svém posudku k poslední přepracované verzi, kterou Fuks mechanicky zkrátil o více než 100 stran, vyjádřila tak, že „*Fuchs*¹⁰ *není schopen vědomě a kriticky zasáhnout do textu; jakmile to učiní, zkazí ho.*“¹¹ Navrhovala vydat nejprve autorův druhý rukopis *Mí černovlasí bratři*, který sice považovala za myšlenkově slabší, ale neviděla v něm tolik skladebných problémů. Příprava této knihy se nakonec ukázala také jako značně komplikovaná, došlo k několika rozhovorům s autorem a rukopis musel být nejednou upravován. Jejím návrhem bylo také, aby s Fuksem na úpravách spolupracovala „*spřízněná spisovatelská duše*“¹², která by vedla autora s určitou citlivostí a navíc byla schopna některé části přepsat či přestylovat. *Pana Theodora Mundstocka* se nakonec ujal Ivan Klíma, který čtvrtou verzi rukopisu, zkrácenou oproti té původní přesně o 70 stran, doporučil k vydání. Příprava románu trvala téměř 15 měsíců, po kterých Fuks opustil své místo v Národní galerii a stal se spisovatelem z povolání.

Tento románový debut se setkal s úspěchem také v zahraničí. Byl hojně překládán, vyšel například v Maďarsku, Polsku, Německé spolkové republice, Bulharsku, Finsku, Británii, Francii, Španělsku a v řadě dalších zemí. Hned rok po první knize autorovi vychází v Československém spisovateli druhá s názvem *Mí černovlasí bratři*. Autor napsal tento soubor povídek ještě před Mundstockem, rukopis do nakladatelství odevzdal až později. Tematicky se stejně jako předchozí kniha týká židovství. Fuks čerpal z vlastních zážitků a pocitů z doby nacistické okupace a ze vzpomínek na své židovské spolužáky z gymnázia v Truhlářské ulici. V rozhovoru ve *Slově pro neděli* se vyjádřil takto: „*Ačkoliv nemám židovský původ a v celém našem rodě nebyla kapka židovské krve, měl jsem už od dob gymnázia řadu židovských přátel. Bolestně se mě dotýkalo pronásledování mých židovských spolužáků za nacistické okupace. [...] Probudil se ve mně zájem o židovské reálie, o židovské dějiny, jejich kulturu, vědu, umění a také o jejich řeč, studoval jsem jedním slovem judaismus.*“¹³ Díky tomuto silnému emočnímu napojení na židovskou kulturu pak mohla vzniknout autorova vrcholná díla.

Další knihou se autor posunul od zprostředkované zkušenosti k čistě autobiografickým zážitkům. Při zpracování židovské tematiky a pocitů úzkosti a strachu čerpal zejména z toho, co viděl a vnímal ve svém okolí. Díky své citlivé povaze vnímal tíživou situaci Židů během okupace téměř stejně, jako by jí byl osobně zasažen. Sám v několika rozhovorech zmínil, jak silným podnětem k napsání těchto knih byl transport jeho přátel z dětství. Je sice pravdou, že jej ztráta

---

10 Redaktorka psala autorovo příjmení důsledně „Fuchs“.

11 BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 2. část. *Tvar* 12, 2001, č. 21, s. 15.

12 BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 2. část. *Tvar* 12, 2001, č. 21, s. 15.

13 FUKS, Ladislav: Z myšlenek a úvah spisovatele Ladislava Fukse. Slovo na neděli in *Svobodné slovo* 50, 1994, č. 225, s. 3.

důležitých postav jeho života tvrdě zasáhla, avšak v prvních dvou prozaických knihách čerpal čistě ze zprostředkovaných zážitků. *Variace pro temnou strunu* (1966) je oproti tomu již románem s výraznějšími autobiografickými motivy. Autor jej začínal vytvářet již během posledních let na gymnáziu. „*V roce 1938 a 1939, kdy mi bylo 15 – 16 let, když jsem po škole přicházel domů, brávil jsem pero a inkoust a psal své prožitky a zážitky, které mi přinášela tehdejší politicky už značně kritická doba.*“¹⁴ Autor si uschoval všech 169 stránek původního rukopisu a při uspořádávání pozůstalosti jej předal Památníku národního písemnictví (dále již jen jako PNP). Sám tyto zápisky, které sloužily převážně jako autoterapie, za deník nepovažoval. Vznikly jako potřeba vyzpovídat se z traumatických událostí, které zažil v dětství a mládí. Při jeho uzavřené povaze se přímo nabízelo jako nejsnadnější řešení promítnout své pocity na papír. Příběh nahlíží po psychologické stránce na dospívajícího chlapce, který vyrůstá v chladném domově s necitlivým otcem a pasivní matkou. Pro senzitivního a introvertního chlapce je často těžké rozlišit skutečné od smyšleného. Vzniká zde rozpor mezi vnějším a vnitřním světem jedince přerůstající do obecnějšího konfliktu lidskosti a nelidskosti, dobra a zla. V románu prostupuje realitu snová fantasmagorie, čímž vzniká dojem mnohovýznamovosti a tajemnosti. „*Příběh je komponován jako pásma variací, jejichž sled je určován jen asociačními zákonitostmi vypravěčovy fantazie a vnitřním uměleckým řádem. Logika vnějšího světa zde neplatí, je anulována už tím, že je vnímán a sdělován zjitřenou fantazií dospívajícího chlapce, o níž je v závěru naznačeno, že je chorobná.*“¹⁵

Prolínání reality s fantasmagorickými představami je vystupňováno ve *Spalovači mrtvol* (1967) do formy groteskního hororu. Zatímco v předešlých Fuksových knihách byly hlavní postavy obětmi doby, pan Kopfrkingl je naopak slepý přítakávač a spolutvůrce zla. Fuks zde vykreslením charakteru hlavní postavy a opakujících se leitmotivů vytvořil až panoptikální atmosféru. Jednotlivé motivy a jejich promyšlené návraty v průběhu děje čtenáři anticipují hororové vyústění příběhu. Autor v tomto svém díle na hlavní postavě vykresluje rozklad osobnosti a jakýchkoliv jejích morálních zásad vlivem nacistické okupace a hrůz, které s sebou přinášela. Mottem knihy je citát od Giovanniho Papiniho, italského publicisty a spisovatele: „Největší lstí ďábla je, když sám o sobě prohlašuje, že není“. Citát naráží na to, jak pan Kopfrkingl sám sebe prezentuje na veřejnosti, jak se vyjadřuje a chová, v porovnání s tím, co se mu honí v hlavě a jakých hrůzných činů se dopouští. Toto dílo bylo rok po jeho vydání v Československém spisovateli zfilmováno Jurajem Herzem, a možná právě i díky němu patří *Spalovač mrtvol* mezi nejznámější autorova díla.

Jako pátá prozaická kniha vyšel soubor povídek *Smrt morčete* (1969), který zahrnuje Fuksovy významné krátké prózy. V povídkovém cyklu je výrazný kontrast iluze a deziluze,

14 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 149.

15 KOSKOVÁ, Helena: Variace na Kafkově struně. In *Tvar* 14, č.15, 18.9., 2003, s.14.

měšťácká idylka stojí vedle brutality moderního světa, lidskost versus nelidskost. Částí povídek navazuje autor na svou předcházející tvorbu, kdy čerpá z nacistické okupace a osudu židovských obyvatel, ovšem celek již naznačuje nový směr, jímž se Fuks dále ubíral. Od 70. let nastává v autorově tvorbě jistá změna. Drahomíra Vlašínová ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945*¹⁶ zmiňuje, že v dalším vývoji přestávají být autorovy prózy historicky a prostorově konkrétní a stávají se modelovými příběhy. Fuks se v té době pokoušel nalézt nový tvar a experimentoval s různými žánry, došlo u něj k proměně výrazových prostředků a ústupu od židovské tematiky. Z jeho pera vznikl utopicko-alegorický román *Myši Natalie Mooshabrové* (1970), v němž mísí možnosti moderní pohádky a hororu, detektivní příběh s názvem *Příběh kriminálního rady* (1971), do nějž je zasazen vyhrocující se vztah otce a syna, humoreska *Nebožtíci na bále* (1972) oplývající až groteskní nadsázkou nebo ve stejném roce vydaná novela *Oslovení z tmy* s podtitulem *Svědectví o vítězství tvora Arjeha*, která se pohybuje na hranici sci-fi žánru a rýsují se v ní náznaky židovských motivů.

Poetika próz, které vznikaly v relativně svobodných 60. letech, se značně liší od Fuksových normalizačních děl ze 70. let, ve kterých – pokud chtěl dál veřejně publikovat – se musel přizpůsobit s ohledem na znovunastoupivší neostalinský režim. Během prvních let normalizace se autor pokoušel o žánrové inovace v podobě humoresky či žánru sci-fi. Poté, co se těmto dílům nedostalo kýžené reakce, potažmo nepřilákala přílišný zájem oficiální kritiky, se prozaik rozhodl napsat dílo na politickou objednávku.¹⁷ Fuks byl po celou dobu svého života ovládnut a spoután strachem spojeným s jeho psychosexualitou, není tedy takového divu, že mu vidina totalitního režimu naháněla nepředstavitelnou hrůzu. Zároveň byl na oficiálním literárním establishmentu zcela finančně závislý, snažil se mu tedy přirozeně podřídit. „*Normalizační kritika na jedné straně oceňovala Fuksovu snahu vyhovět ideologickým požadavkům, jimž se podřizovala estetická funkce, na druhou stranu ovšem nemohla jednoduše odstříhnout autorovu předchozí tvorbu. Její rysy, především důraz na detail a důslednou motivickou výstavbu, shledávala v nových prózách, přičemž je označovala za samoučelné, přeestetizované či ornamentální.*“¹⁸ Díla vznikala jako důsledek autorovy snahy nadále veřejně publikovat a jen těžko říci, zda se na nich podepsala Fuksova tvůrčí krize či přizpůsobení se požadavkům dané doby. Toto Fuksovo tvůrčí období zahrnuje antiemigrační dílo *Návrat z žitného pole* (1974), román *Pasáček z doliny* (1977), pojednávající o prostém chlapci sledujícím poválečnou proměnu slovenského venkova, a *Křišťálový pantoflíček* (1978) idylicky líčící dětství Julia Fučíka.

16 VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. 2. vyd. Praha: BRÁNA, 1999, s. 189-190.

17 GILK, Erik: Normalizační prózy Ladislava Fukse. In GILK, Erik - NEUMANN, Lukáš (red.). *Studia Moravica VI Symposiana*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 213.

18 GILK, Erik: Normalizační prózy Ladislava Fukse. In GILK, Erik - NEUMANN, Lukáš (red.). *Studia Moravica VI Symposiana*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 214.

Naštěstí nešlo o nezvratnou změnu směru v autorově tvorbě. Fuks byl schopen toto období překonat a kontinuálně navázat na svoje předchozí prózy. Počátkem 80. let vyšla v nakladatelství Melantrich novela *Obraz Martina Blaskowitze* (1980), ve které autor opět čerpá ze svých osobních zážitků a jménem protagonisty navazuje na svá předchozí díla z 60. let – *Mí černovlasí bratři* a *Variace pro temnou strunu*. Tato tři díla s nejvíce znatelnými autobiografickými prvky by se dala považovat za volnou trilogii. Postavou Michala (v povídkovém souboru Michael) se Fuks vrací k době svého mládí a hrůzným prožitkům druhé světové války.

Přesně 20 let po vydání autorovy prvotiny spatřuje světlo světa Fuksovo nejrozsáhlejší dílo, historický román *Vévodkyně a kuchařka* (1983). Po předchozím, tvorbou slabším období přišel s románem promyšleným do detailu a plným slepých stop, které čtenáře neustále vrhají do klamných očekávání. Otevírá v něm téma zániku, paměti a zapomnění a opět se vrací opakovaný leitmotiv zrcadel, vypovídající o „iluzivní povaze našeho vnímání skutečnosti“¹⁹. Děj románu je zasazen do Vídně na konci 19. století, kdy autor čerpal ze své znalosti daného města. Vídeň znal velmi dobře ze svých mnohých návštěv a měl detailně prošla všechna místa, která jsou v knize přesně popisovaná. Pro Fukse byla velmi důležitá fakta, vždy si vše důkladně ověřil, a pokud si nebyl něčím zcela jistý, neváhal a dané místo pro jistotu navštívil znovu. Pramenilo to pravděpodobně z jeho úzkostné povahy spojené s citem pro detail.

Vzhledem k Fuksově povaze a postoji k soukromým záležitostem se mohlo zdát jako překvapující jeho rozhodnutí napsat své vlastní memoáry. Čtenář pak od takovéto knihy očekává, že mu podá dokonalý popis a přehled vnitřních pochodů autora, že se mu autor odhalí v takové podobě jako doposud nikdy. Opak je ovšem pravdou. Dokonce i ve vlastních pamětech, kde by se dalo očekávat, že nechá čtenáře nahlédnout do své mysli trochu hlouběji, si Fuks důsledně své soukromí chránil. Čtenář v nich nenalezne příliš z autorova vnitřního života, nedoprovází jej niterný monolog ani nezachytí téměř žádné komentující či zdůvodňující myšlenky týkající se Fuksova chování a jednání. Memoáry jsou vystaveny faktograficky a velmi popisně. Neosobní, strohé konstatování představuje Fukse jako člověka velmi pracovně vyčerpáného, který často cestoval a měl rád dobré jídlo. Záliba v jídle patří k jedné z mála intimnějších informací ve zmíněné publikaci. Ukázalo se, že nejbližší se čtenář k autorovi může přiblížit skrze čtení jeho děl. Sám autor ve svých pamětech prohlásil: „*Nejúplněji jsem obsažen jen a jen ve svých knihách. Bude-li je někdo číst za sto let, nebude ho zajímat, jaký jsem byl já. Pokud ano, tak si mě stvoří z toho, co si přečte.*“²⁰ Celý Fuksův život byl značně uzavřený, neexistuje příliš informací o jeho soukromí nebo názorech na tehdejší politický či společenský vývoj. Když se jej Jiří Tušl, Fuksův blízký přítel, se kterým pracoval na

19 KOSKOVÁ, Helena: Variace na Kafkově struně. In *Tvar*, 2003, s.14.

20 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 397.

svých pamětech, snažil přesvědčit, aby neopomíjel či nezamlčoval určité úseky svého života, Fuks mu oponoval: „*Ze svého života uvádím pouze to, co považuji za podstatné ve vztahu ke své literární práci, ke svým knihám. [...] Nechtěj po mně, abych hodnotil dějiny nebo snad dokonce soudil lidi. Toto právo přísluší pouze Bohu.*“²¹

Celkově by se tedy Fuksova tvorba dala rozdělit do tří období. Díla vzniklá v 60. letech, čerpající zejména z autorových zážitků a židovské problematiky. Normalizační prózy 70. let a v 80. letech, závěrečném období, návrat k poetickým a motivickým kořenům vlastní tvorby. Dnes pro nás mají hodnotu především díla z prvního a posledního období, ve kterých se odráží autorovo nitro a jeho pocity a myšlenkové pochody. Pouze skrze jejich přečtení a porozumění můžeme k Fuksovi proniknout blíže. Ač se autor kolikrát snaží svést své čtenáře z cesty, hází mu pod nohy falešné stopy a navádí jej do slepých uliček, je možné skrze protagonisty knih poodkrýt Fuksovu introvertní, úzkostnou povahu. Právě kvůli své přecitlivělosti si kolem sebe už jako malý začal stavět barikády. Byl zastrašován autoritou otce, později obemknut děsem způsobeným transportem svých židovských přátel a jejich rodin. S židovskou menšinou se silně identifikoval zejména kvůli pocitům úzkosti a vyloučení vyrůstajících z jeho homosexuality. V prvních letech války a okupace nekončili v koncentračních táborech pouze Židé, ale také další skupiny obyvatelstva považované za „méněcenné“ jako Romové či homosexuálové. „*Připouštíme, že Fuks mohl do ohrožení židovského společenství projektovat svoje pocity homosexuála ve společnosti, která měla pro sexuální odlišnost nevelké pochopení, tudíž že židovská menšina mohla substituovat jeho příslušnost k sexuální menšině.*“²² Během téměř celého svého života, kdy komunismus střídal nacismus, žil Fuks ve strachu z odsouzení. Vedl proto uzavřený život a velmi si hlídal své soukromí. Na veškeré rozhovory týkající se jeho života či díla se pečlivě připravoval a promlouval o stále stejných tématech pokaždé skoro stejným způsobem. V různých rozhovorech či článcích do časopisů a novin mluvil o své tvorbě, vztahu k Bohu, propojení s židovskou kulturou a o hrstce zážitků ze svých pracovních cest. Podobně tomu tak je i v pamětech, kde se čtenář dozvídá intimnější informace jedině od spoluautora knihy Jiřího Tušla, Fuksova blízkého přítele. Působí to, jako by se prozaik snažil velkou část svého života, a tudíž i sebe, skrýt, zahodit, nechat úplně zmizet.

Podobně zamazával určité aspekty svého života před svou smrtí, když se rozhodl uspořádat svou písemnou pozůstalost pro PNP. Na sklonku života tak činil zcela sám a bylo tedy čistě na něm, co do osobního archivu zařadí a co nikoliv. Je zajímavé, že v soupisu dokumentů uložených v PNP lze nalézt něco tak zdánlivě nepodstatného jako je plán soustavy poliček a knihoven, ovšem bez

---

21 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 397.

22 GILK, Erik: *Vítěz i poražený. Prozaik Ladislav Fuks*. Brno: Host, 2013, s. 15.

inventarizace jejich obsahu²³, ale fotografie ze svatby s Giulianou Limiti je dochována pouze jediná. Fuks při pořádání své pozůstalosti důsledně všechny svatební fotografie a doklady o sňatku zničil. Dochována je jen série snímků z milánské baziliky, zabírající svatební hosty a chrámový interiér. „V jeho archivu najdeme dokonce snímky, na nichž je paní Limiti pečlivě ,odstřižena‘.“²⁴ Dokonce i ve svých pamětech o své manželce píše pouze jako o paní doktorce, nanejvýš jako o své přítelkyni. Svatba konaná roku 1964 zde není zmíněna vůbec. Stejně jako protagonistům svých knih, tak i sám sobě nasadil Ladislav Fuks masku, kterou část sebe sama skryl, přetvořil a stal se jen zdánlivým odrazem skutečnosti v pokřiveném zrcadle. Zcela to vystihuje ve vzpomínce Jiří Tušl: „*Ted', když už nežije, mi stále více připadá jako neskutečná, vymyšlená postava, složená z protagonistů jeho knih. Z literární teorie vím, že každý autor se do svých postav ve větší či menší míře promítá, ale u Fukse je to něco víc. Je v nich obsažen beze zbytku, rozplynul se v nich. Když je přiváděl na svět, ztrácel svou vlastní identitu a pro vlastní, obyčejný lidský život mu z ní zůstalo velice málo.*“²⁵

---

23 POLÁČEK, Jan. *Příběh spalovače mrtvol: dvojportrét Ladislava Fukse*. Praha: Plus, 2013, s. 116.

24 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 394.

25 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 280-281.

2. POVÍDKY OTIŠTĚNÉ V PERIODIKÁCH A NEZVEŘEJNĚNÉ POVÍDKY

Fuks byl z dětství a mládí silně ovlivněn osudem židovských obyvatel během okupace. Jeho napojení na tuto menšinu nesouviselo pouze s pocitem sounáležitosti pramenící z jeho strachu z perzekuce kvůli vlastní psychosexualitě, ale také z jeho hluboké znalosti dané kultury. V několika rozhovorech autor zmínil svůj zájem o židovské reálie, dějiny a literaturu. Osud židovských obyvatel mu nebyl lhostejný, naopak s nimi soucítit a ztotožňoval se s jejich utrpením a odštěpením od společnosti. Potřebu vypsát se z traumatických zážitků pociťoval již jako student, kdy vznikl text na bázi deníku, ač sám autor se tomuto označení bránil. Téma židovství prostupuje celou autorovu tvorbu a nejsilněji je cítit právě v jeho literárních počátcích. Podstatnou část svých prvních povídek dokonce otiskoval v židovských periodikách – *Židovská ročenka* a *Věstník židovské náboženské obce*.

2.1 První cigareta

Strojopis povídky *První cigareta* uschovaný v osobním fondu Ladislava Fukse v LA PNP má na první straně ručně připsáno, že pochází *asi* z roku 1955. Pokud budeme považovat vpisek za akurátní, řadí se povídka mezi autorovy první literární počiny, hned za povídku *Věneček z vavřínu* z roku 1953.

Z úst vypravěče v ich-formě hned v první větě zaznívají jména Kchonyho, Arnsteina a Katze. Čtenáři to okamžitě evokuje soubor povídek *Mí černovlasí bratři*, kde tito chlapečci hrají ústřední role. Dalo by se předpokládat, že autor povídku původně zařadil do souboru *Kchonyho cesta do světa*, kterou roku 1958 zaslal do nakladatelství *Československého spisovatele*, které rukopis nepřijalo a vrátilo mu jej. Fuks o několik let později v nakladatelství uspěl s přejmenovaným povídkovým cyklem, který v počtu povídek zkrátil na polovinu.

Vypravěč pozoruje stejně starého židovského chlapce, který se sklíčeně plouží k boudě u zahrady Bohumila Roháče. „*Asi má nějaké drable*²⁶, *pomyslil jsem si, a ono by to ani nebylo nic divného, když jsou tady Němci, nebo jak se u nás ze zásady říká ‚nacisté‘. Přece ti je pronásledují. Jak se říká. Jak bohužel už sám vím podle Kchonyho, Arnsteina a Katze...*“²⁷ Se zaujetím sleduje počínání mladého Žida a napadá jej, že si obhlídí boudu buď aby na ni vylezl, anebo, což se mu zdálo v době pronásledování pravděpodobnější, aby se do ní schoval. Po chvíli mu mizí z dohledu za roh, a tak se vypravěč rozhodne jej následovat. Vyleká jej a bez jediného důvodu na něj

26 Podle SSSJČ (Praha: Academia, 1966) a PSJČ (Praha: SPN, 1953) existuje pouze slovo *trable* ve významu *nesnáz, obtíž, potíže, těžkost*. Může se jednat o autorův překlep či chybu.

27 FUKS, Ladislav: *První cigareta*. Uloženo v PNP LA, osobní fond Ladislava Fukse, s. 1.

nevraživě hledí, přestože si je vědom Židova nesmírného strachu. Postupně z něj neopodstatněná nevraživost vyprchá a nabádá druhého chlapce, aby skočili do zahrady pro angrešt. Ten však ze strachu, aby ho nechytily, odmítá a vypravěč se do zahrady pana Roháče vydává sám. Zpátky donáší plnou košili angreštu a rybízu. Vypravěč poté vede židovského chlapce k vedlejšímu domu, do kterého se před půl rokem musel s rodinou přestěhovat, protože v jejich bytě ve městě nyní bydlí německý generál. Zůstávají však stát před domem, vypravěče totiž rodiče vyhodili z domu poté, co málem zapálil záclony, když kouřil svou první cigaretu. „*Vlastně ty záclony už chytly. Už hořely docela. Ale vtom přišli a uhasili to. Mohl to být oheň. Celý dům mohl od toho chytnout...*“ Z chlapcova sdělení je cítit dětská exagerace a jistá vychloubačnost. Pravděpodobně chce svému vrstevníkovi dokázat, jak je odvážný a nebojácný.

Příběh protínají myšlenkové pochody vypravěče, které se vážou k události, která se stala u nich doma. Často připomíná, že se necítí dobře. Míra nevolnosti se proměňuje také v souvislosti se strachem mladého Žida. Jakmile z něj vypravěč cítí panickou hrůzu a ví, že má nad ním převahu, zázračně se mu udělá lépe. Sám sebe staví do pozice silnějšího a statečnějšího jedince. Když chlapci pojídají ovoce ze zahrady pana Roháče a rozmlouvají o osudu Židů a stavu společnosti v dané době, tedy do té míry, co jim jejich znalosti a psychická vyspělost dovolují, zmiňuje opět mladý vypravěč jména svých židovských přátel. Arnsteina a Katze vyloučili ze školy stejně jako jeho nového společníka. Není zde však dopovězen životní osud ani jednoho z nich, povídka by se tedy v rámci cyklu *Mí černovlasí bratři* dala časově zařadit někam do povídky *Koruna pro Arnsteina* nebo těsně za ní.

Vypravěč se snaží židovského chlapce uklidnit nepádným argumentem, že vyhrožují všem nehledě na původ. Ten však odporuje, že jeho strach je oprávněný. Nacisté mohli přijít k nim domů na prohlídku a on se tam teď bojí vrátit. Až směšně vyznívá vypravěčovo srovnání, kdy svůj strach z rodičů staví na stejnou úroveň jako strach Žida z nacistů, ne-li na vyšší. „*Neboj se domů. Podívej se, já. Mně vyhodili. Vždyť já se tam vůbec ani nesmím vrátit. Vždyť jsme na tom stejně...*“²⁸ Je to v něčem podobná situace jako v povídce *Dívka ze Safedu* z povídkového cyklu *Mí černovlasí bratři*, kde vypravěč bagatelizuje strach Ester z perzekuce. Nehledě na fakt, že vypravěč si za svůj trest může sám nepovoleným kouřením cigaret a hypotetickým zapálením domu, kdežto židovský chlapec svůj osud neovládá a je zcela v moci nacistického teroru. Loučí se s příslibem, že Žid zase brzy přijde z druhého konce města, kde bydlí. Ustrašený chlapec si ještě povzdechne, jako už několikrát před tím, že by třeba pod oknem našel zbytek té cigarety, kterou druhému chlapci vyhodila maminka z okna. Možná doufá, že by mu přinesla odvahu stejně jako, zdá se, přinesla jeho společníkovi.

---

28 FUKS, Ladislav: *První cigareta*. Uloženo v PNP LA, osobní fond Ladislava Fukse, s. 8.

V posledním odstavci povídky je již vypravěč navečer doma, kde se od maminky dozvídá, že situace je špatná a chystají se hrozné pogromy. Napadá ho, že židovský chlapec možná ani domů nedošel. Zatímco vypravěč vyvázl s pouhým pokáráním a musel slíbit, že do své dospělosti nevezme žádnou cigaretu do úst, o osudu jeho chvilkového společníka se čtenáři nedostávají žádné bližší informace. Pouze jediná, že k nim již z druhého konce města nikdy nepřišel. Autor ponechává osud židovského chlapce na čtenářově představivosti, ale vzhledem k celkové atmosféře povídky je těžké domyslet si šťastný konec.

V celé povídce není ani jednou zmíněno jméno mladého Žida a jméno vypravěče se čtenář dozvídá, až téměř v samotném závěru. Prozrazuje jej svému vrstevníkovi, když se domlouvají, že za ním opět přijde. Na znamení, že na něj čeká pod oknem, má zavolat: „Bořku!“ Zde nastává jistý odklon od povídkového cyklu *Mí černovlasí bratři*, kde se vypravěč jmenuje Michael. Je ovšem možné, že *První cigareta* jen nebyla upravena do jednotné podoby celého souboru. Nutno také říci, že přiřazení k povídkové knize *Mí černovlasí bratři* není jednoznačné. Jedná se o mou vlastní domněnku.

2.2 Kchonyho cesta do světa

Povídka, která byla později otištěna v souboru *Mí černovlasí bratři*, vyšla nejprve v roce 1959 v časopisu *Květen*. Vypravěč v ich-formě, jehož jméno v rámci této povídky není zmíněno, popisuje návštěvu svého přítele Kchonyho u sebe doma. Ve škole jej pozve, aby se ještě téhož dne zastavil a poté následuje hodina zeměpisu. Ta pro všechny žáky představuje okamžiky hrůzy a teroru způsobené profesorem daného předmětu. Jeho zkoušení doplněné o slovní nadávky přináší všem strach, ale nejvíce Kchonymu. Na chlapce židovského původu je totiž zeměpisář obzvláště vysazený. Tentokrát jej zkouší z Palestiny a výsledkem je pětka v žákovské knížce Davida Kohna. Po škole vypravěč svému příteli ještě připomíná, aby nezapomněl odpoledne přijít.

Před Kchonyho příchodem se u vypravěče doma zastaví strýček Vojta, který okamžitě mizí v kanceláři otce, kde debatují a řeší vážné věci. Tatínek je nejvyšším úředníkem v presidiu policejního ředitelství a vyšetřuje sebevraždy, kdežto strýček býval redaktorem, ale před nedávnou dobou jej z práce propustili. Z útržků, které vypravěč vyslechne, není vůbec moudrý, nedávají mu smysl. Jediné, co jej na chvíli znepokojuje je, když strýček otci vytýká, že něco zavinili. Vojta odchází a přesně ve čtyři hodiny přichází Kchony v teplém kabátě. Vypravěč tak přichází na jiné myšlenky a zapomíná na to, co zaslechl z otcovy kanceláře. Odvádí přítele do vedlejšího pokoje, kde na zdi visí obraz babičky a na pohovce pod ním sedí medvěd Míša.

Celý příběh pak prostupují fantasmagorické rozhovory s těmito dvěma neživými objekty.

Zvědavý medvěd Míša často vede dlouhé rozhovory s nahlučlou babičkou na obraze, které se týkají událostí otištěných v novinách a není tomu jinak ani při návštěvě Kchonyho. Udivená otázka židovského chlapce, zda Míša čte noviny, čtenáře vyvádí z domnění, že hlasy neživých objektů existují pouze ve vypravěčově hlavě. Na druhou stranu služebná Růženka v povídce na tyto předměty nereaguje a chová se k nim stejně jako k ostatním hračkám a obrazům. Nabízí se domněnka, že objekty slyší mluvit pouze chlapci, respektive děti. Tato fantaskní skutečnost může představovat únik do iluzí a snů. Přes všechny snahy vytlačit z tohoto místa realitu se však skrze rozhovory Míši s babičkou dostávají k dětským protagonistům informace z novin, které pravděpodobně ve skutečnosti museli zaslechnout z nějakých rozhovorů doma.

Chlapci si poté hrají s elektrickým vláčkem, ze kterého je Kchony zcela unešený a svěřuje se, že také rád jezdí vlakem a touží cestovat. Následně vypravěč vytahuje knížku s obrázky ze světa, kde vidí na fotografiích Eiffelovu věž, Cařihrad a Palestinu. Poslední jmenované místo Kchony nepoznává a vypravěč ho poučuje, že se jedná o zed' nářků. Nastává šestá hodina odpolední a židovský přítel odchází.

Za deset dní přichází Kchony před začátkem zeměpisu za vypravěčem a na oplátku jej zve na návštěvu k sobě. Zmiňuje, že maminka možná ani nevyjde z pokoje, protože je chorá. Vinu za její nemoc přisuzuje čtení novin. Poté nastává hodina a přichází klasický teror zkoušení, kdy je na závěr vyvolán David Kohn, který opakovaně dostává Palestinu. Nově získaná informace o zdi nářků zeměpisáře neuspokojí a Kchony je potrestán další pětkou. Po škole vypravěči připomíná, aby nezapomněl ve čtyři přijít k nim.

Návštěva u židovského přítele není vůbec rozvedená. Čtenář se s vypravěčem setkává až při příchodu domů, kdy se chlapec ocitá v přítomnosti rozrušené Růženky, která u vaření večeře neustále omílá, že se děje něco hrozného. Hlavní protagonista považuje služebnou za hloupou, její výkřiky do tmy mu bez znalosti kontextu nedávají smysl. Raději vchází do pokoje, kde medvěd Míša vášnivě debatuje s babiččíným obrazem. Rozebírají tatínka a strýčka Vojtu, ptají se vypravěče na návštěvu u Kchonyho a na celou rodinu rabína Kohna. Chlapec se musí držet, aby před babičkou neprořekl tajemství, které mu židovský přítel svěřil o jejich rodinné cestě – blížící se emigraci.

Když vypravěč přijde následující den do školy, zjišťuje, že je toho dne zavřená. Do země přijíždějí vojska a začíná okupace. Když nikde nemůže najít Kchonyho, domnívá se, že je nemocný a rozhodne se jít zpátky domů. U oběda otec rodině svěřuje, že strýček Vojta k nim již nepřijde. Byl zatčen. O chvíli později mu zvoní telefon a z policejního ředitelství se dozvídá, že rodina rabína Kohna se toho dopoledne otráвила v bytě svítiplynem. Plyn údajně tajně otevřela chorá maminka.

Povídka končí dovětkem, kde figurují výše zmíněné neživé objekty. *„Od té doby mi babička připomíná, že k nám už Kchony aspoň nepřijde... A ustavičně mi připomíná, abych byl opatrný,*

*když přecházím ulici, aby mě nepřejeli. [...] A když mi to babička říká, Miša spokojeně mhouří oči anebo předstírá, že spí...*²⁹

Tato povídka vyšla znovu pod stejným názvem v *Židovské ročence* na rok 1962/63. Dějem je totožná. K úpravám došlo pouze ze stylistického hlediska, kdy autor pozměnil některá slova, která považoval pravděpodobně za vhodnější. Jedná se o drobné úpravy, které nemění významy textu. Například nahradil slovo „okamžitě“ za „hned“, „neuhodilo“ za „nešlehlo“ a místo slovního spojení „ale neměla pravdu“ použil „ale je hloupá“. Autor se zřejmě snažil více přiblížit stylizaci řeči chlapeckému vypravěči. Jediná změna, která mi přijde podstatná, se týká křestního jména Kchonyho. V původní povídce z roku 1959 se hrdina jmenuje David, v novější verzi Mojžíš. Autor možná chtěl spojením otce rabína se synem nesoucím jméno po biblické postavě přenést povídku na více duchovní úroveň.

Kchonyho cesta do světa prošla jednoznačně složitým vývojem před tím než byla knižně vydaná v povídkovém cyklu *Mí černovlasí bratři* roku 1964. Zde bylo Kchonymu navráceno jméno David a jméno Mojžíš bylo přiřčeno Katzovi. Na rozdíl od samotné časopisecky vydané povídky se v cyklu objevují ještě další postavy, přátelé vypravěče – již zmíněný Mojžíš Katz, Pavel Arnstein, Vilda Brachtl a Katzova sestra Ester. Povídkový soubor se od *Kchonyho cesty do světa* liší také absencí fantasmagorických pasáží s medvědem Míšou a obrazem babičky na zdi. Ti zde nejsou vůbec zmíněni. Cyklus povídek dále rozebírám v samostatné kapitole mé bakalářské práce.

2.3 Brýle

Povídka *Brýle* otištěná v roce 1959 ve *Věstniku židovské obce náboženské* je opatřena podtitulem „*Ne puero gladium... – Zbraně nepatří do rukou chlapců*“. Hned na začátku autor v krátkém úvodním slovu nastiňuje téma příběhu právě za pomoci latinského citátu. Povídka vychází v květnu a autor připomíná, že se blíží Mezinárodní den dětí, kdy všichni dospělí chtějí svým ratolestem snést modré z nebe více než kdy jindy. Následně tuto harmonickou myšlenku rozbíjí a předkládá nám nepředstavitelnou číslovkou 19 000, která představuje počet židovských dětí z českých zemí, které se staly obětmi nacistické okupace. Vyzývá své čtenáře, aby si spolu s ním slíbili, že svým dětem budou vštěpovat myšlenku, že zbraně nepatří do rukou dospělým, natož dětem a veškeré spory se dají řešit mírovou cestou komunikace a dorozumění.

Samotná povídka je vyprávěná v ich-formě a má rámcovou kompozici. Příběh začíná zmínkou, že o události, která je prozatím čtenáři neznámá, se nikdo v novinách nedočel, protože žádný článek ani otištěn nebyl. Vzpomíná se jakýsi redaktor, který o tom, že se chlapcům nemají do

---

29 FUKS, Ladislav: *Kchonyho cesta do světa*. In *Květen*, 1959, č. 4, s. 176.

rukou dávat zbraně, údajně napsal povídku ze starého Říma a opatřil ji latinským názvem, aby prošla cenzurou. To ovšem ničemu nepomohlo, redaktor byl zavřen a v novinách nebyla o dané události otištěna jediná zmínka. Vypravěčkou příběhu je starší dáma paní Bachorová žijící na Vinohradech, která se o tragédii v Moravské ulici dozvěděla od paní správcové: „*Prosím vás, paní Bachorová, radši o tom nikomu neříkejte, ale byl to ten, co byl před chvílí u vás pro ty brýle?*“³⁰ Tato věta odděluje přítomnost příběhu od následujícího retrospektivního vyprávění paní Bachorové.

Vypravěčka vzpomíná na kruté nedělní odpoledne, kdy „její“ pan profesor odešel na seřadiště transportů do Veletržního paláce. Po jeho odchodu našla doma brýle, které mu zapoměla přibalit do batohu, přestože mu na vrch uložila knihu. Nejprve si situaci vyčítá, ale poté se v ní probouzí radost, že našla důvod, proč se na seřadiště transportů vydat a ještě jednou pana profesora vidět. Ještě to samé odpoledne se s brýlemi vydává na cestu. Tramvaj je přeplněná lidmi a paní Bachorová slyší nějakého mladíka prohlásit, „*že jim to dnes natřou.*“³¹ Po jeho hlasitém výlevu se v tramvaji strhla hádka, kterou paní Bachorová příliš nevnímá. Jeho slova si přebírá po svém a přitakává, že kdyby Pánbůh dal a mladík měl pravdu, její pan profesor by už do toho ghetta nemusel. Vůbec ji nenapadá, že mladý muž mluví s největší pravděpodobností o sportu a blížícím se zápasu. Je natolik pohlcena myšlenkami na pana profesora a jeho osud, že jí mysl nedovoluje odklánět se jakýmkoliv jiným směrem.

Následně se spolu s vypravěčkou ocitáme před Veletržním palácem. Opět se tam nachází mnoho lidí, u kterých paní Bachorová předpokládá, že míří do nedaleké Stromovky. Zaslechne malou holčičku tázat se rodičů, zda tam budou také tygři a vlci. Opět si to bere po svém a v duchu dívce odpovídá, že těch tam asi je spousta. Naráží tak na nacisty, kteří v její mysli přebírají podobu dravých šelem. U dvířek výstaviště se dostává do konfrontace se řvoucím strážníkem, který jí nedovoluje předat panu profesorovi brýle, které si doma zapomněl. S křikem pronáší větu: „*Ten nesmí ven a vy nesmíte tam.*“³² Na čtenáře tak doléhá tíha separace v dané situaci. Drastické rozdělení lidí na dva tábory. Vytvoření pomyslné dělící čáry, kterou nelze překročit. Strážník si po paní Bachorové ještě vyžádá kennkarty, opíše si z ní nějaké údaje do notesu a pošle ji pryč.

Po celou dobu střetu se strážníkem byla paní Bachorová klidná, nelekla se ani když na ni začal křičet. Samotné jí to přijde zvláštní vzhledem k předešlým nocím před odchodem pana profesora, které byly plné napětí a ponechávaly ji silně rozrušenou a roztřesenou. Teprve v tramvaji na cestě zpátky jí dochází možné následky. Říká si, že to asi nedopadne dobře, avšak tíha ani úzkost na ni nedoléhají, s klidem konstatuje, že už jí to je všechno jedno. Opakuje se podobná situace jako při první jízdě. Tramvaj je plná a jakýsi člověk, jiný než ten mladík, prohlašuje, že „*ti to projeli*

30 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 4.

31 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 4.

32 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 4.

*dokonale a že se už do finále nedostanou.*³³ Paní Bachorová opět nebere v potaz, že výpověď se vztahuje ke sportovnímu utkání. V duchu mladíkovi odporuje, že on je nezná, že oni se do finále stejně dostanou a její pan profesor je tam jako v kleci, ze které ho ti vlci nepustí. Rýsuje se zde pro Fuksu typická zvířecí metaforika, kdy jsou nacisté reprezentováni podobou krvežíznivých šelem. Autor vykreslil paradoxně působící scénu, ve které se lidé ocitají v klecích obklopených šelmami, obecněji pojato zvířít. Pro moderní civilizaci je přitom běžné držet v klecích zvířata, např. v zoologických zahradách, popřípadě mít počet a výskyt jednotlivých druhů pod kontrolou. Člověk vystoupil mimo své pravomoci a vzal si za úkol správu nad zvířectvem. Při přemnožení či naopak vymírání některého druhu se postará o to, aby se vše vrátilo do normy, jindy převezve určitý druh z jeho přirozeného prostředí a uměle jej rozšíří jinde. Nelze jednoznačně tvrdit, do jaké míry je toto jednání správné či špatné. Každopádně nám nyní může posloužit při vnímání toho, jak Fuks vykresluje běžný, „přirozený“ řád obrácený vzhůru nohama ve světě ovládaném nacisty.

Doma paní Bachorová promlouvá se svým nájemníkem panem Streckerem a svěřuje se mu, že si ji strážník zapsal. Ten přiznává, že situace je zlá, ale věří, že jí nemůžou nic udělat. Z toho lze nabýt dojmu, že paní Bachorová na rozdíl od svého pana profesora není židovského původu. Když se druhý den, v pondělí ráno, ozve zvonek, vypravěčka se domnívá, že si pro ni jdou. Za dveřmi však stojí dvanáctiletý chlapec, který tvrdí, že jde pro brýle doktora Lechnera. Paní Bachorová si všimá, že má na kabátu žlutou hvězdu a ptá se jej, zda také jede s transportem do ghetta. V duchu komentuje, jak mu kabátek sluší. Chlapec však příliš nereaguje, stojí stranou a mačká si prsty. Snad nervozitou, možná strachem. Odmítá nabízené jídlo i korunu na tramvaj s tím, že peníze dostal. Paní Bachorová vytuší, že od pana profesora, ale chlapec odmítavě zavrtí hlavou, že je má od jednoho strážníka. *„Takového obra, co křičí...“*³⁴ Chlapec si stále mačká prsty a vzápětí popadne brýle a utíká pryč.

Paní Bachorová z Moravské ulice zaslechne zvuky bubnů a píšťal, jak tamtudy prochází chlapani z hitlerjugend. Nemohla je vidět, protože měla okna do dvora, ale i tak si byla schopná vybavit jejich uniformy s bodáky na kalhotách. Vzápětí k ní vtrhne domovnice celá uříčená: *„Prosím vás, paní Bachorová, radši o tom nikomu neříkejte, ale byl to ten, co byl před chvílí u vás pro ty brýle?“*³⁵ Tím nás autor opět přivádí k počátku příběhu, do současnosti vypravěčky. Ta ještě zprostředkovaně skrze vyprávění správcové přibližuje chlapcův konec. Prý, když běžel Moravskou ulicí, mu chlapani z hitlerjugend podrazili nohy a kopali ho do hlavy. Přivolaný lékař jeho stav zhodnotil tak, že má proraženou celou hlavu a už se z toho nedostane. Když jej nakládali, paní domovnice zahlédla jen světlý kabát zcela zničený od krve. Ten samý kabát, který před krátkou

33 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 5.

34 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 5.

35 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 5.

dobou paní Bachorová komentovala, jak chlapci sluší a kdyby tak na něm nebyla žlutá hvězda pečetící jeho osud.

Ke konci svého vyprávění se paní Bachorová zamýšlí nad tím, jaká tragédie se mohla stát, a to za bílého dne na ulici plné lidí. Také přemýšlí, kde asi skončily brýle pana profesora, který je pravděpodobně nikdy nedostal, i přestože mu do toho těžkého batohu navrch přibalila knihu. Dávala mu ji s sebou, aby v ghettu mohl přijít na jiné myšlenky. Nakonec si ještě jednou povzdechne nad zabitým chlapcem. V její hlavě se tak slévají dvě docela odlišné a jinak závažné tragédie – smrt chlapce a její neschopnost předat panu profesoru brýle a zpříjemnit mu tak možná poslední chvíle života.

V posledním krátkém odstavci je opět připomenut redaktor z úvodu povídky, kterého zavřeli, protože o tom, aby se hochům nedávaly zbraně, napsal povídku ze starého Říma. V novinách pak nevyšla o této události ani řádka. „*Víte, i když dal schválně té povídce ten latinský nápis...*“³⁶ Cyklicky se vracíme na počátek, až k samotnému názvu povídky s latinským podtitulem.

2.4 Na druhém břehu

Povídce *Na druhém břehu* z roku 1959 uložené v LA PNP předchází poznámka autora z roku 1989. Na přiloženém lístku se Fuks vyjadřuje k délce textu, která je podle něj způsobena snahou zachytit mezilidské vztahy, atmosféru a prostředí. Také se svěřuje, že ač by psychologické a morální aspekty zachoval, s odstupem 30 let by ji napsal trochu jinak. Povídka čerpá z autorových zážitků z pobytu na žďárském zámku a snaží se vykreslit problematiku reálných mezilidských vztahů.

Příběh je vyprávěn v er-formě a zaměřuje se zejména na postavu Jana Němce, pracovníka Národní galerie. Ten přijel pracovně na týden na žďárský zámek, kde má za úkol vytvořit inventář všech umělecky cenných věcí. Kromě zaprášených, veřejnosti nepřístupných skladů prochází ve volných chvílích také místnosti, do kterých se běžně vodí návštěvníci. To s jeho prací nemá nic společného, ale rád vdechuje atmosféru a nechává se unášet vzpomínkami, které ho vracejí rok zpět, kdy těmi samými pokoji procházel s nepojmenovanou slečnou. Není explicitně vyjádřeno, jakého charakteru je vztah mezi hlavní postavou a tajemnou ženou. Později se čtenář dozvídá, že i ona pracuje pro Národní galerii, může tudíž jít pouze o kolegyni, možná o přítelkyni či milenku. Díky myšlenkovým pochodům a úvahám hlavního protagonisty není složité vydedukovat, že k ženě chová hluboké city. Zda jsou či někdy byly opětvované si čtenář může pouze domýšlet.

Zatímco je Jan Němec ve Žďáru, tajemná slečna pracuje v Hluboké. Jednoho dne mu od ní

---

36 FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č.5, s. 5.

přichází dopis, že její práce se chýlí ke konci a pojedje do Prahy. Od té chvíle pracuje Němec s ještě větším nasazením než doposud a přestože se mu ve Žďáru velmi líbí, už se nemůže dočkat Prahy. Snaží se být co nejdříve se vším hotov. O dva dny později však přichází pohled, kde slečna potvrzuje, že svou práci již skončila, ale její cesta pokračuje rovnou na Rožmberk. Je tam i zmínka o Kondrkovi z jejich závodní rady, kterou Němec přehlíží. Pročítá jej několikrát za sebou, ale pasáží o radovi se vyhýbá. Najednou jej všechny ty milé, idylické vzpomínky z tamějšího zámku a okolí začnou nepříjemně pronásledovat a bodat. Ztrácí chuť k práci a poznamenává, že spěchat je najednou zcela zbytečné.

Teprve, když pročítá dopis po páté, se soustředí na pasáž o Kondrkovi, který má nově zastupovat památkářství v Rakousku. Z úvah hlavní postavy jsou jasně zřetelné nesympatie vůči tomuto muži. V duchu mu vyčítá nekorektní jednání, které sestává z machinace s rukopisy nezkušených autorů, psaní lživých posudků nebo pojmání zásluh za cizí práci.

Druhého dne čeká Němec na druhém břehu zámeckého rybníka na osmnáctiletého Jendu Holemana, který se zvukem sirény končí svou směnu ve žďárské slévárně. V kapse kalhot má dopis z předchozího dne a myšlenkami neustále utíká k nepojmenované ženě a Kvídu Kondrkovi. Čekání na příchod Jana Holemana, se kterým se chce podělit o informaci o staré rytině, kterou našel toho dne v zámku, v jeho hlavě splývá s představou čekání na ženu v Praze, která by měla dorazit koncem září. Spolu s ním je na louce u rybníka několik tamějších obyvatel, mimo jiné také Mirek Němec, jeho patnáctiletý jmenovec, kterého potkal již před rokem, když navštěvoval zámek společně s tajemnou kolegyní. V duchu přemítá nad Jendou i Mirkem, rozebírá jejich charaktery a kolikrát je porovnává i se sebou samým.

Poté, co Holeman dorazí k rybníku, vytahuje Jan Němec po šesté pohled a pročítá jej. Mirek si všimne obrázku Hluboké a začne vzpomínat na svou loňskou návštěvu daného zámku. Jenda Holeman také zmiňuje, že místo navštívil v předchozím roce a ve svém přemítání poznamenává, že když se jede ještě níže, tak se dorazí na Rožmberk. Nevědomě tak spojuje současnou a budoucí lokaci Němcovi nepojmenované ženy. Zatímco se všichni u rybníka baví, skáčou do vody nebo konverzují, v hlavě Jana Němce vzniká nepřehledný vír myšlenek pojímající zmíněnou ženu, nečestného Kondrku, jeho malého jmenovce Mirka s jasnými čistými modrozelenými očima, který jde do desátého ročníku žďárské jedenáctiletky i chápavého pracovníka slévárny. Vnímá Jendův život jako idylický a bezstarostný, přemítá jaké to je pracovat ve slévárně a zároveň docenuje chlapcovy znalosti a zájem týkající se umění a dějepisu. U Mirka zase obdivuje jeho cílevědomost a pracovitost, díky které byl schopný vydělat si na pionýra. Při všem tom přemítání se mu v hlavě vynoří stín obav, aby se Mirek jednou nepodobal Kondrkovi. Tyto temné myšlenky jej však brzy opouští s tím, že u jeho malého jmenovce s čistými jasnými očima to není možné. Na chvíli v jeho

mysli splývá malý Mirek s Kondrkou a Jenda Holeman s ním samotným. Po sedmé hodině odpolední se všichni zvednou a opouští klidné místo u rybníka. Jan Němec se vrací do zámku na protějším břehu.

V poslední části příběhu se čtenář spolu s Janem Němcem ocitá ve vlaku do Prahy. Hlavní protagonista přemítá o své práci ve žďárském zámku, naposledy sklouzává myšlenkami k nepojmenované ženě, Kondrkovi a dvěma chlapcům, které ve Žďáru poznal. Sám sebe vidí v obou svých jmenovcích – jeden sdílí jeho křestní jméno a druhý příjmení. Slibuje si, že se zbaví všeho špatného a bude rozvíjet jen to dobré, čisté a radostné jako se to naučil na druhém břehu. „*Kvůli tomu temnému člověku z Prahy. Kvůli sobci, škůdci, zabíječi, zákeřníku. Aby sám stál nad ním i v tomhle posledním a převážil ho všude, kde se s ním kdy setká. Kvůli ní, kvůli tomu ze slévárny, kvůli tomu z jedenáctiletky, kvůli všem ze všech sléváren a všech jedenáctiletěk, pro spokojenost a krásu nynější i celé příští budoucnosti. A nakonec i kvůli sobě samotnému, té své velké nádherné práci, kterou chce dál rozvíjet, která na něho čeká... Ano, kvůli tomu. Aby se samotou, která je zdání, zmizelo i zlo, osnované na vlastní pěst jedincem, které může být i skutečné...*“³⁷ Povídka tak končí s laskavým příslibem, předsevzetím držet se pozitivních myšlenek.

2.5 Bratři

Povídka *Bratři* otištěná v *Židovské ročence* na rok 1960/61 je psána v er-formě a čtenáři je děj zprostředkován pohledem staršího ze sourozenců Arnošta. Spolu s ním se ocitáme v blíže nespécifikovaném pokoji, ve kterém se nachází ještě jeho nemocný mladší bratr Pavel. Hned v úvodu na čtenáře doléhá tísnivá atmosféra, zejména z popisu Arnoštova psychického rozpoložení a fyzického vyčerpání. „*Celý týden, šest dní a nocí, s krátkými přestávkami, které se podobaly spíše mrákotám než spánku, to trvalo, to strašlivé běsnění myšlenek v jeho ztýrané hlavě, kdy o všem uvažoval a všechno promýšlel, a teď, když se blížila rozhodná chvíle, byl u konce sil.*“³⁸ V tomto momentu je také silně cítit určitá gradace. Směřování předchozích událostí do rozhodujícího bodu, který zatím čtenáři zůstává záhadou. Příslib této blížící se chvíle v nás jako čtenářích zanechává jistá očekávání.

Na začátku povídky se může zdát, že bratři jsou postaveni do opozice. Arnošt představuje rozum, rozvážnost a chladnou hlavu, oproti tomu horečkou zmítaný Pavel reprezentuje dezorientaci, sen a paranoii. Už zde se ovšem nacházejí náznaky vedoucí k domnění, že ani úsudek hlavního protagonisty není zcela ostrý. V pozdější části příběhu běží starší bratr pro teploměr, aby změřil

37 FUKS, Ladislav: *Na druhém břehu*. Uloženo v PNP LA, osobní fond Ladislava Fukse, s. 20-21.

38 FUKS, Ladislav: *Bratři*. In *Židovská ročenka* 5721, 1960/61, č.1, s. 45.

mladšímu sourozenci teplotu, a zároveň je zmíněno, že i on sám hoří. Čtenář se může domnívat, že je také nemocný, může být ovšem jen rozčilený z nastalých, stresujících událostí. Tak či onak to opět napovídá, že Arnošt neuvažuje zcela jasně. Spolu s ním se tak nacházíme někde na pomezí mezi realitou a snem. Neustálé připomínání blouznícího mladšího bratra ještě více rozvlňuje pevný obrys skutečnosti. Pro Fukse je toto prolínání reality se snem typické. Často nechává dezorientovaného čtenáře na pomezí těchto dvou světů a nabízí pouze drobná vodítka, kterých se při hledání „pravdy“ chytit.

Jedním z klíčových momentů této povídky je čas, respektive tok času a s ním spojené odbíjení vězňích hodin. Podstatný mezní bod představuje desátá hodina, která na začátku povídky odbíjí. Ta předznamenává příchod příslušníků nacistického oddílu SS. Zprvu nic nenaznačuje, zda jde o dopoledne či večer, teprve v druhé polovině příběhu se k nám dostává informace o lístku s předvoláním na desátou hodinu dopolední. Tento konkrétní časový údaj představuje, alespoň pro Arnošta, silnou čaru dělící možné nebezpečí od pomyslného bezpečí. Nemocný Pavel se z důvodu horečky a pravděpodobně i ohromného strachu dostává do stavu bludných až paranoidních představ, kdy i po odbití desáté očekává příchod „obrů“ a dovolává se v halucinacích matky. Arnošt si zachovává relativně chladnou hlavu a snaží se hysterického Pavla uklidnit. Pokouší se mu vysvětlit, že už nikdo nepřijde, protože tlouklo deset a demonstruje to jak na vězňích hodinách, tak i na nástěnných hodinách v pokoji a náramkových hodinkách po matce. Mladší z bratrů ale staršího sourozence příliš nevnímá, postupně se zcela podvoluje horečce.

Nečeká se pouze na příchod „esesáků“, ale také na příjezd sanitky, která by měla Pavla odvézt a postarat se o něj. Zaklepání na dveře bytu tedy pro bratry může znamenat jak spásu, tak její naprostý opak. Při čekání na sanitku se mladší bratr několikrát dovolává matky, která byla před nedávnem odvedena na seřadiště transportů do Veletržního paláce. V retrospektivním náhledu se Arnošt vrací do chvíle, ve které se s matkou loučili při jejím odchodu do zamřížovaného prostoru ve Veletržním paláci. V této vzpomínce je výrazný motiv vysoké lucerny, pod kterou všichni tři stáli. Pod ní je matka líbala na rozloučenou a strávili tam poslední společné chvíle. Představuje pomyslný stožár naděje a bezpečí, který jim poskytl útočiště před krutou budoucností. Z tohoto úseku povídky je cítit silná beznaděj jak hlavního protagonisty, tak i všech bezejmenných postav, které s batohy a kufry pomalu postupují v zoufalém zástupu bledých tváří směrem k mřížím. Arnošt vzpomíná, jak těžce nesl pohled na svou vyčerpanou matku a násilné chování „esesáka“, který ji rýpl do zad samopalem, aby pokračovala v cestě. Když se jejich pohledy setkaly naposledy, matčina tvář na ně hleděla již skrze mříže, které dokonale rozdělovaly svět na dvě poloviny.

Ze vzpomínky se Arnošt vrací do bytu, který mu bez matky přijde prázdný a cizí. Pečuje o blouznícího bratra, když zaslechne dole v domě kroky. Probouzí se v něm naděje, že se jedná o

sanitřáky, ale ze strachu z „esesáků“, který v něm nakonec převáží, zabarikáduje dveře bytu. Mladší Pavel mezitím ve svém horečnatém stavu přeřikává pohádku o rytíři, který přemohl obry a zachránil princeznu, kterou mu vyprávěla matka. O „esesácích“ se poté mluví jako o „obrech“, vzniká zde paralela s danou pohádkou a označení „obři“ slouží jako metafora pro zlé příslušníky nacistické organizace SS. Přesto, že Arnoštovi již je zcela jasné, že se o sanitřáky nejedná, blouznícího bratra stále uklidňuje, že to jsou oni a přijeli ho odvést do nemocnice. Mezitím se „esesáci“ probourají skrze provizorní barikádu a Arnošt se ocitá pod salvou tvrdých ran. Když se trochu vzpamatuje, zjišťuje, že u Pavlíčka jsou sanitřáci se správcovou a vzápětí jej odnášejí na nosítkách. Zaslechne ještě ženský hlas opakovat „tyfus“, ale v povídce není řečeno, zda Arnošt ví, o jakou nemoc se jedná a zda zcela chápe vážnost tohoto onemocnění. Fakt, že tyfus je infekční choroba, nám v závěru povídky takřka jasně říká, že starší bratr je touto nemocí zasažen také. Příjezd sanitky bere jako výhru a nebere v potaz vážnost vyřčené diagnózy. Vydržel, dokud nepřijela a nyní je o Pavla postaráno. Sám je zbit do krve, na chvíli ztrácí vědomí a probouzí se až v autě. Výhruzná slova „obra“ ho jen podpoří ve finálním kroku, naposledy jej vyprovokuje a obdrží od něj poslední ránu. Arnoštovy poslední myšlenky patří Pavlovi, mamince a tělnaté správcové. Umírá s pocitem uspokojení, „že zvítězil úplně a ve všem...“³⁹.

Fuks dokáže ve svých čtenářích vzbudit napětí, strach i beznaděj. Je velmi snadné vžít se do pocitů hlavního protagonisty a spolu s ním plně prožívat jeho tragický osud. Autor do příběhu takticky rozmístil motivy, které se v rámci povídky vracejí a opakují. Je to již zmíněné odbíjení věžních hodin a po nich vždy následující zmínka o tajemném člověku v okně protějšního domu. Poprvé jej Arnošt zahlédne, když tloukne deset. To si jej všimne zcela náhodou. Když z věže tlouče půl jedenácté, spatří, že člověk naproti se stále dívá. Oknem kontroluje přítomnost nejmenované osoby. Naposledy je záhadná postava v okně zmíněna poté, co Arnošt slyší tlouci jedenáct. Je to moment, kdy zrovna zastavil dveře bytu a zvenčí se na něj snaží dozvonit „obři“. Mimoděk je zmíněno, že člověk již v okně není. Tajemnou postavu by šlo vnímat pozitivně jako strážného anděla. Dokud stál v okně a dohlížel na bratry, bylo vše v pořádku, ale jakmile zmizel, přišlo nebezpečí v podobě „esesáků“. Na druhou stranu je přirozenější pohlížet na cizí osobu, která vás sleduje, spíše negativně. V povídce není řečeno, jak sám Arnošt tohoto člověka vnímá. Není zde zmíněn pozitivní či negativní postoj, pouze konstatování o jeho (ne)přítomnosti. Nabízí se také myšlenka, že postava není reálná, ale pouhý výplod Arnoštovi fantazie. Vzhledem k jeho psychickému rozpoložení a možné horečce by se dalo předpokládat, že jde jen o bludnou představu, kterou si hlavní protagonista vytvořil.

Stejně jako na začátku, i závěr povídky ponechává čtenáře v očekávání. Prvně spolu s bratry

---

39 FUKS, Ladislav: Bratři. In *Židovská ročenka* 5721, 1960/61, č.1, s. 50.

v napětí čekáme, zda dorazí dříve sanitka či příslušníci organizace SS a nyní nás autor nechává s otevřeným koncem. Není explicitně řečeno, zda Arnošt skutečně zemřel nebo pouze upadl do mdlob. Nedožíváme se nic ani o osudu Pavla. Je možné, že se Arnošt setkal s matkou a oba přežili transport i možný pobyt v koncentračním táboře, Pavlíček se uzdravil a po válce opět všichni žili spokojeně. Pokračování příběhu by se mohlo ubírat různými cestami, ovšem z celkového chmurného podtextu, který Fuks vykreslil, je tento idylický obrázek spíš jen naivním přáním.

2.6 (Podivuhodné) Setkání

Povídka vyšla v *Židovské ročence* ve dvou verzích. První pod názvem *Setkání* v ročence na rok 1961/62 a druhá verze o pět let později s názvem *Podivuhodné setkání*. Novější verze je také součástí povídkového souboru *Smrt morčete*, který vyšel v roce 1969, a je umístěna i ve Fuksově fondu v LA PNP. Na pozdějším vydání je znát časový odstup. Text je detailnější a lépe propracovaný. Fuks také pozměnil jména postav, která se v příběhu objevují, možná lépe řečeno zamíchal jejich rolemi. První verze je psána v ich-formě a drobná vodítka naznačují, že vypravěčem příběhu by mohla být autobiografická postava připomínající Fukse. Verze druhá je již psána v er-formě a vypravěčem je nepojmenovaný starý, hubený, všedně oblečený pán s hůlkou.

Ve starší verzi se čtenář úvodem dozvídá, že vypravěč potkal při čekání na tramvaj pana Kleina. Zeptal se jej, jak přečkal koncentrační tábor a zda nemá nějaké zprávy o panu Glatzerovi a panu Goldsteinovi. Tím se dostáváme do nového příběhu – vyprávění pana Kleina o setkání, respektive setkáních, dvou známých. V novější verzi je předem starým pánem s hůlkou jasně řečeno, že příběh se bude týkat pana Kleina a pana Goldsteina. Vypravěč se chystá čtenářům sdělit příběh, který mu vyprávěl pan Vejvoda, když čekali na tramvaj a on se jej ptal, jak přečkal koncentrační tábor. Zásadní změnou je role pana Kleina, kdy prvně ztvárňuje vypravěče osudů pana Glatzera a pana Goldsteina a v druhé verzi přebírá roli pana Glatzera a stává se postavou v příběhu, který původně sám vyprávěl. V novější verzi je vypravěč pan Klein přejmenován na pana Vejvodu. Dalším rozdílem je, že původně se na osud zmíněných dvou pánů zeptá ze své iniciativy vypravěč, nově pak o nich začne mluvit sám pan Vejvoda. V novější verzi lze vnímat propracovanější zpracování hned na začátku v momentu, kdy starší pán s hůlkou stojí u muzea a shlíží dolů na Václavské náměstí, což je klíčové místo v příběhu o panu Glatzerovi/Kleinovi a panu Goldsteinovi. V obou verzích zůstává zachována nepojmenovaná a nijak více nepřiblížená role posluchače. Čtenář neví, zda vypravěč povídky zamýšlí jako recipienta právě jeho a směřuje apel na něj nebo se v příběhu nachází další postava.

Pro větší přehlednost bych nejprve popsala děj novější verze povídky a poté rozebrala

zásadní odchylky od verze starší. Příběh začíná tím, jak se pan Klein vláčí z práce po Václavském náměstí směrem nahoru, když si všimne, že naproti němu, směrem dolů od Muzea k Můstku svižně kráčí pan Goldstein. Ač se pan Klein sebevíc snaží střetu předejít, je nevyhnutelný a potkávají se na rohu Krakovské ulice u obchodního domu s látkami Prokop a Čáp. Je nám přiblížena jejich společná historie sahající do školních let, kdy spolu sedávali v lavici. Příběh popisuje dva muže s diametrálně odlišnými životy. Na jedné straně stojí pan Klein, chudý syn majitele preclíkárně, který nosíval obnošené oblečení a ke svačině míval jen tvrdé, již neprodejně preclíky. Jeho přesný protiklad představuje pan Goldstein, obtloustlý muž s malou protézou na pravé noze, který se vždy vozíval v drahých autech, chodil slušně ustrojený a do školy nosíval bohaté svačiny. Tito dva spolu chodili do měšťanky a paradoxně spolu seděli v jedné lavici. Již tenkrát se pan Klein před bohatším spolužákem velmi styděl, nejvíce za své oblečení. Tomu to bylo naopak docela jedno, podstrkával panu Kleinovi obložené housky a výměnou za napsání domácích úloh mu dával peníze či kusy šatstva. Vznikl tak oboustranně výhodný výměnný obchod. Chudší z těch dvou se však nemohl zbavit pocitů studu a trapnosti, které se s ním táhly po celý život.

Po škole se jejich cesty rozešly. Pan Goldstein pokračoval na obchodní akademii a pan Klein skončil v rodinné preclíkárně. Po nějaké době přišly panu Kleinovi poštou tři tisíce korun od bývalého spolužáka s tím, že jde ještě o jakýsi dluh ze školy. Tenkrát mu nezbylo než písemně za daný obnos poděkovat. Pan Goldstein tohoto kontaktu využil a pozval jej k sobě do své vily ve Střešovicích. Pozvání pan Klein z vděku přijal, ač v něm stále přebýval pocit studu. Tenkrát mu pan Goldstein nabízel místo ve firmě na kuličková ložiska v Nekázance, kde se stal zástupcem firmy. Pan Klein nabídku odmítl s tím, že se mu daří dobře a vlastní po rodičích preclíkárně. Ta ovšem v té době byla už nějakou chvíli zavřená, prodej preclíků nevynášel a tak si našel nedobře placené místo v kniharství na Můstku.

Další setkání se odehrálo na již zmíněném Václavském náměstí, přesně po deseti letech od chvíle, kdy pan Goldstein svému spolužákovi z měšťanky nabízel místo poprvé. Pan Goldstein pozve pana Kleina na víno a večeři do Krakovské ulice. Chudší z nich se domnívá, že pozvání do vinárny přišlo jen z toho důvodu, aby s ním movitější známý nebyl viděn na veřejnosti. Uvnitř se dozvídá, že panu Goldsteinovi i celé jeho rodině se vede dobře. Všichni jsou zdraví, obchody kvetou, koupil si nové auto a na ruce mu vidí drahé prsteny. Jediná stížnost, která z jeho strany přichází, se týká politické situace a vidiny blížící se války. Pan Klein se obává, aby se nedostala řeč na to, jak se vede jemu, a proto se přidává k úvahám o nadcházející válce. Dlouho se ovšem osobním otázkám nevyhne a vypité víno mu rozváže jazyk. Na povrch se dostává, že preclíkárně již nevlastní a o jeho životě by se nedalo mluvit jako o spokojeném. Pan Goldstein oproti předchozímu setkání zaujímá jiný přístup a podsouvá panu Kleinovi, že ho ve firmě potřebují jako náhradu za

zesnulého archiváře pana Zachariassohna, a pokud jim nevypomůže, hrozí, že půjde celá firma ke dnu. To na pana Kleina zabírá a jeho nabídku pracovního místa přijímá. Jejich cesty se rozejdou, pan Goldstein pokračuje dolů na Můstek, zatímco pan Klein nahoru k Muzeu.

Po nástupu do Nekázanky pan Klein zjišťuje, že žádný pan Zachariassohn ani nikdo podobný ve firmě nikdy nepracoval a o archívu obchodní korespondence také nikdo neslyšel. Tak jako tak dostal místo účetního a finančně si výrazně polepšil. Když však přišel na to, že jeho nástup do firmy nikomu nepomohl a rozhodně vzkvétající firmu nespasil před krachem, probudily se v něm staré pocity studu a vděku, které vůči panu Goldsteinovi již od měšťanky cítil. Třešničkou na dortu bylo zjištění, že bývalý spolužák není pouze zástupcem firmy, ale jejím generálním ředitelem. Panu Kleinovi nezbývalo než vše překousnout a za nedlouho se stavoval u Prokopa a Čápa pro látky na nové šaty. Tlampače všude po ulicích neustále hlásaly, ať lidé nepanikaří, že žádná válka nehrozí a nejdůležitější je zachovat klid a nevytvářet zásoby. Paradoxně se obchody více a více vyprazdňovaly a zboží mizelo zázračnou rychlostí úměrnou frekventovaným výzvám zaznívajícím z tlapačů.

Koncem února 1939 si pan Goldstein svého podřízeného nechal zavolat do kanceláře, aby jej ten večer pozval k sobě domů. Ve střesovické vile se setkává také s paní Goldsteinovou, která na něj působí chladně a dívá se na něj svrchu. Generální ředitel mu důvěrně svěřuje, že za pár dní celá rodina odjíždí do Austrálie. Již rozprodali pozemky a majetek, aby měli na nákladnou cestu peníze. Pan Goldstein předvídá, že přijde válka, ale věří, že Hitler prohraje, že nemá proti civilizovanému světu šanci. Poté se vrátí a opět povede firmu. Proto je důležité, aby pan Klein přečkal válku ve zdraví a mezitím se vzdělával v kuličkových ložiscích. Oproti starší verzi povídky přidává pan Goldstein k tomuto slovnímu apelu i tři tisíce korun a pět knížek týkajících se právě obchodu a kuličkových ložisek.

Po tomto rozhovoru se pan Goldstein ve firmě již neukázal a po týdnů firma ztratila generálního ředitele. Na jeho místo nastoupil inženýr Kodým a s příchodem 15. března a okupace dostal pan Klein hodinovou výpověď. Nějaký čas se protloukal, prošel různými pracemi, až na podzim 1941 dostal předvolánku do transportu do Lodže. Tu samou dostal i pan Vejvoda, který jej šel navštívit, když se připravoval na transport. Pan Klein urputně balil všechny věci, co si z nového platu stihl před okupací nakoupit a také pět knih o kuličkových ložiscích. Stihne si posteskout, že je škoda, že tu práci u pana Goldsteina nevezal již před deseti lety, když mu ji prvně nabízel. Stihl by si našetřit víc peněz a nyní by si do Lodže bral víc věcí. Věřil, že válku přečká a poté se vrátí pan Goldstein a vše bude v pořádku. V tomto okamžiku lze vnímat změnu v myšlení pana Kleina týkající se pana Goldsteina. Dříve mu bylo vyloženě nepříjemné se s ním třeba jen potkat, cítil vůči němu velký stud a vděk. Avšak po uplynulých událostech a všem, co pro něj bývalý generální

ředitel udělal, přerostla vynucená vděčnost v mnohem ryzejší podobu. Bývalý generální ředitel nyní pro pana Kleina představuje bezpečí, naději a světlé zítřky. Upíná se na myšlenku, že se pan Goldstein vrátí a vše se vrátí do starých kolejí.

Pan Klein se však návratu pana Goldsteina nedočkal. V Lodži přišel o oko, po roce byl přesunut jinam, kde mu uřízli kus pravé nohy a dostal malou protézu. Příčinou byl úraz v dole. S protézou však dlouho nechodil, brzy ho vedli do plynu. Už před tím mu bylo jasné, že se zpátky domů nedostane a v posledních chvílích se upíná k myšlenkám na pana Goldsteina. Kdyby vydržel do jeho návratu, bylo by vše v pořádku. Po prostudování všech knih a s malou protézou na pravé noze má pocit, že už by se před ním stydět nemusel. Pan Klein umírá v plynové komoře a o panu Goldsteinovi se ani neví, zda se po válce vrátil. Předpokládá se, že zůstal v Austrálii a s celou rodinou tam zakotvil.

Tím se uzavírá vyprávění o dvojici známých z měšťanky. Na konci povídky, stejně jako na začátku, je popsán zdravotní stav pana Vejvody a dopady, jaké měl koncentrační tábor na něj. Ve starší verzi se vypravěč se čtenáři a potenciálně postavou posluchače loučí slovy: „*Támhle mi jede tramvaj, tak se mějte dobře. Já musím do papírny...*“⁴⁰ Tato poslední věta povídky by nás mohla vést k domněnku, že vypravěč této verze má autobiografické rysy, neboť Fuks sám za svého života pracoval v papírně. V novější verzi se ještě vypravěč, starý hubený, všedně oblečený pán s hůlkou zamýšlí nad zdravotním stavem pana Vejvody, který se mu příliš nezdá a opět shlíží dolů z Václavského náměstí. Jeho závěrečná slova uzavírající povídku jsou rozvitější, opět propojují vyprávění s klíčovým místem: „*Tak se mějte hezky, já už musím jít. Tohle Národní muzeum je krásné, škoda, že to Václavské náměstí není na každé straně o pár metrů širší, trochu to muzeum po stranách při pohledu od Můstku zakrývá.*“⁴¹

Setkání a Podivuhodné setkání prezentují též příběh, ač druhá verze působí propracovaněji a uceleněji. Rozdíl, kterého si čtenář všimne na první pohled, jsou detailnější a obsáhlejší popisy a již zmíněná záměna jmen. Z pana Glatzera se v novější verzi stává pan Klein a pan Klein jakožto původní vypravěč osudů pana Glatzera a pana Goldsteina je přejmenován na Vejvodu. V původní verzi se některé motivy a okrajové postavy vynořují zčistajasna a čtenáři není zcela jasné, odkud se berou. S tím si Fuks v druhé verzi více pohrával a propracoval povídku důkladněji. Týká se to například ústředního dějiště osudového setkání – Václavského náměstí. V novější verzi se zde neodehrává pouze setkání pana Kleina s panem Goldsteinem, které zásadně mění život zejména chudšího z nich, ale také rozhovor starého pána s panem Vejvodou, který daný příběh o dvou spolužácích z měšťanky vypráví. V obou verzích je Václavské náměstí jako jediné místo poměrně

40 FUKS, Ladislav: Setkání. In *Židovská ročenka 5722*, 1961/62, č.1, s. 91.

41 FUKS, Ladislav: Podivuhodné setkání. In *Židovská ročenka 5727*, 1966/67, č.1, s. 110.

detailně popsané s názvy některých ulic a obchodů, které zde daného času byly. Propojení s lokací rámcového příběhu mu přidává na „osudovosti“. Pouze ve druhé verzi se k nám jako ke čtenářům dostává také informace, že firma pana Goldsteina má pobočku mimo jiné v Austrálii. Není tedy takovou záhadou, že celá rodina Goldsteinových později emigruje zrovna tam.

Došlo také k několika změnám, které nemají nijak velký důsledek na smysl textu. Ve verzi z roku 1961/62 se píše, že pan Goldstein ve škole jezdil v mercedesce a jako dospělý si pořídil škodovku, kdežto v novější verzi je tomu přesně naopak. Do měšťanky jezdil ve škodovce a jako generální ředitel má mercedes. Prohození značek aut nemá na povídku zásadní vliv.

Není tomu ovšem jenom tak, že druhá verze je bohatší a obsahuje vše, co verze první. Verze z roku 1966/67 postrádá dva poměrně výrazné detaily oproti své původní podobě. Prvně, žena pana Goldsteina je ve starší verzi popsána jako čistokrevná árijska, což poměrně dobře objasňuje, proč se na pana Glatzera/Kleina dívá nevraživě a svrchu. Za druhé pan Klein v první verzi bydlel pár ulic pod Goldsteinovou vilou, kdežto o bydlišti pana Vejvody z druhé verze, který zastává stejnou roli, není jediná zmínka. Detail s árijskou ženou mi přijde zásadní a v druhé verzi chybějící, kdežto informace o bydlišti pana Kleina/Vejvody bych považovala za postradatelnou. Zejména proto, že v první verzi není zdárně propracovaná a její potenciál není využit. Pan Klein/Vejvoda má v povídce vztah pouze k panu Glatzerovi/Kleinovi, kterému pomáhá balit do Lodže, kam míří také. Dalo by se vydedukovat, že jak generálního ředitele, tak účetního zná pan Klein/Vejvoda z měšťanky, kde začíná jeho příběh o těchto dvou spolužácích. V povídce to však není jasně řečeno a jedná se pouze o domněnku.

2.7 Športovec

Samotné povídky s podtitulem *Vzpomínka na koncentrační tábor Oederan* otištěné ve *Věstníku židovské obce náboženské* roku 1962 předchází krátký úvod sepsaný s největší pravděpodobností redaktorem periodika. Týká se faktického zasazení povídky do koncentračního tábora v Oederanu, což byl pobočný tábor tábora ve Flossenbürgu. Je zde zmíněno konkrétní datum – 24. října 1944, kdy z transportu z terezínského ghetta do Osvětimi byla selekcí vybrána skupina žen na těžkou práci právě v Oederanu. „Črta ‚Sportovec‘, kterou dnes uveřejňujeme, čerpá námět z duševního života vězeňkyň v této robotárně, jež se obrátí v horečnatých vidinách jedné z nich.“⁴² Již před začátkem samotného příběhu je naznačeno, že nás Fuks opět uvede na hranici mezi realitou a snem, kdy nebudeme skrze pohled hlavní protagonistky schopni rozlišit, co je skutečnost a co se odehrává pouze v její horečce zmítané hlavě.

---

42 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 9.

Povídka je psaná v er-formě z pohledu vězeňkyně Elišky. Líčí událost, kdy skupina vězeňkyň z oederanského tábora byla vybrána a odvezena na nové hřiště za účelem sehrát turnaj v kopané s jinými vězeňkyněmi pro pobavení jejich nacistických vězňů. Chronologické vyprávění je mnohokrát protínáno jednak zápisy z kroniky, jednak Eliščinými vzpomínkami, které ji nejčastěji unášejí k myšlenkám na dětství a na sportovně založeného bratra.

Na začátku čtenáře ve svých myšlenkách přivádí do vzpomínky ze svého dětství. Výjev dětského pokoje plného sportovního vybavení a obrázků slavných hráčů spolu se vzpomínkou na mladšího bratra přerušuje řev. Hluk reality ji navrací z tiché, poklidné minulosti. Spolu se svými vězeňskými spoluhráčkami se ocitá v dřevěné kabině u nově postaveného hřiště, kde čekají, až skončí předzápas a dostanou se na řadu ony. Skrze okno vidí kolem hřiště diváky, které vnímá pouze jako hlavy. Jedenáct žen se v kabině převléká a chystá se na zápas. Pojmenované jsou kromě Elišky pouze tři – Magda, Klára Weissteinová a kronikářka Jana. Každé je pak přisouzen určitý příznačný atribut či vlastnost. U Magdy je to její mateřská starostlivost, u Kláry Weissteinové vráska na čele, která se objevuje při úporném soustředění, a u Jany zápisy do kroniky. Zbytek žen zůstává bezejmenný. Dostáváme pouze informaci, že hráček je jedenáct.

Skrze Janu a její zápisy do kroniky se dozvídáme zásadní informace a jsou nám přiblíženy klíčové motivy. Retrospektivní zápisy kontextově upevňují přítomnost, ve které se povídka odehrává. Dokreslují a vysvětlují zásadní momenty, které zápasu předcházely a vytvářejí tak stabilnější jádro povídky. První zápis, který se čtenáři nabízí, se týká vysvětlení, proč Elišku ostatní hráčky nazývají „majitelka ručnicku“. Na nápad s ručnickem přišla stará paní z tzv. sousední vily, která dříve mívala dámský salón. Všimla si, že Eliščiný kraťasy jsou příliš krátké a modrá flanelová košile naopak dlouhá. Obojí jí přešila a z přebytečného kusu košile vytvořila pověstný ručník. Jak samotná košile, tak ručník z ní ušitý jsou pro celou povídku klíčové.

K ručníku a jeho možná nejdůležitějšímu účelu se vrací poslední kronikový záznam. Jana v něm uvádí některé praktiky provozované v koncentračním táboře. Pokud si dívky pořádně neprosušily hlavy, mohly jim slézt v mrazu vlasy a poté je pravděpodobně čekalo zastřelení. V jiném případě nastydly a dívky se zánětem čelních dutin čekala punkce rozžhavenou kulmou na vlasy, po které většina zemřela na udušení a otravu.

Tento náhled do života vězeňkyň ve čtenáři probouzí úzkost a hrůzu. Podobně jako jiný zápis pocházející z předešlého týdne, ve kterém Jana popisuje nervozitu, kterou ženy před zápasem prožívají. Líčí rituál mnohých dívek, kdy předstírají, že polykají různé prášky, pilulky a narkotika na uklidnění. I přes placebo efekt rozčilení přetrvává i cestou na hřiště a Jana v zápisu přiznává, že nástup nedopadá vždy vzorně. Čtenáři z náznaků mohou dojít možné následky neuposlechnutí či roztržitosti – fyzický trest, v nejkrajnějším případě i rozsudek smrti. Pak ovšem nastává boj a v

děvčatech se jako kouzlem probudí veškeré soustředění a odhodlanost. Kronikářka jejich hru přirovnává k baletnímu vystoupení. Ve skutečnosti se však zápas blíží více boji o přežití než ladným tanečním pohybům. Po finálním shrnutí zápasu Klárou Weissteinovou: „[...] *držely jsme se a obstály beze ztrát,*“⁴³ je objasněno, že nastal-li by případ, že by některá z dívek vyčerpáním či z jiné příčiny padla na zem, byla by na místě zastřelena.

Jiný zápis z kroniky detailně popisuje Eliščiny šaty, které dostala na zápas. Týden před ním byla děvčata svolána do klubovny, kde jim řekli, že na nové hřiště musejí být oblečeny reprezentativně a dali jim nové šaty. Janin popis krepdešínových šatů je velmi detailní, od barvy až po vyšitou vizitku za krkem. Chvillemi působí přehnaně až nespolehlivě, když je schopná jmenovat parfém, který si šaty údajně udržely, nebo v domněnkách přemítá, jaké šperky se na nich nosily. Největší rozsah věnuje při popisu barvě. „*Jejich barvu nešlo definovat. Byla to růžová, béž, okř; byla to barva zvadlého listu, uschlého pomeranče, smíšená s odstínem světla salónní lampy, v němž protemňovala jakoby žluť budoucí hvězdy krále Davida, či snad madame Clarot tušila, co se jednoho dne na jejich prsou zaskví?*“⁴⁴ Tento idealistický popis je narušen informací, že je na zádech šatů rudá skvrna s obrovskou dírou, naznačující smrt předchozí majitelky. Ke konci povídky se motiv šatů vrací, když se dívky po zápase jdou převléknout do ubikace. Stará švadlena neustále opakuje, že tu díru je potřeba vyspravit, že takhle mohla chodit v Osvětimi, ale nyní je v Oederanu, kde musí reprezentovat. Eliška ji ovšem již nevnímá, sváží se na lavičku a upadá do mdlob. „[...] *ležela na pryčně jako neurčitá barva ve světle salónní lampy, kterou kmitá žluť šesticipé hvězdy Davidovy, kterou nad Oederanem měly ještě dlouho, dlouho zahalovat mraky chladného, černého nebe.*“⁴⁵

Od Magdy se na začátku povídky dozvídáme, že Eliška má horečku, kvůli které je mírně dezorientovaná. Její stav se v průběhu povídky zhoršuje. Mnohokrát se ztrácí ve své minulosti a vzpomínkách na bratra, kterého nazývá „malý lvíček“ nebo jí přepadá představa, že se nachází pod sprchou a do těla ji bodá tisíc jehliček ostré vody. Při zápase její představy vygradují do té míry, že se jí v očích mění hřiště na akvárium a své spoluhráčky vnímá jako ryby, plže a mořské panny. Do mysli jí vpluje vzpomínka na bratrovo akvárium plné rybiček, které chránil před angorskou kočkou. Vzniká zde paralela mezi vzpomínkou a Eliščinou přítomností. Má pocit, že hřiště obklopují skleněné stěny a z druhé strany na ně hledí oči koček, hyen a chřestýšů. Podoba a povaha dravců se přenáší na trýznitele židovských vězeňkyň. Fuksova oblíbená zvířecí motivika se objevuje také v momentu, kdy se dívky na popud píšřaly řadí na hřišti. Eliška často sebe a ostatní vězeňkyň v duchu přirovnává ke zvířatům v cirkuse, co skáčou na povel krotitelů nebo ke koním vracejícím se z

43 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 10.

44 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 9.

45 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 10.

drezúry. Skrze hlavní hrdinku silně vnímáme rozdělení na dravou a lovnou zvěř. Představa hřiště s hrstkou vysílených židovských hráček obklopených davem nacistů ještě přidává na pocitu bezmoci a úzkosti.

Elišce neustále sjíždí mysl zpátky k bratrovi. Ke čtenáři se až téměř na konci povídky dostává informace, že ještě před předáním krepdešínových šatů dostala Eliška modrou flanelovou košili a černé chlapecké trenýrky, na kterých byl monogram J. L. Od té doby trpěla utkvělou představou, že oblečení je po jejím nebohém bratrovi, Janu Löwym, a začaly se u ní projevovat chronické horečky.

Před zápasem i po něm se odehrávají téměř totožné situace. Eliščin tým se setkává nejprve s týmem z předzápasu a poté se skupinou děvčat nastupujících po nich. V obou případech promlouvá Magda s hráčkou z druhého týmu a rozhovor je započat otázkou, zda je venku chladno. Odpověď ženy z předzápasu: „*Zahřejete se, hlavy jsou dnes moc rozčilené,*“⁴⁶ navíc nabízí varování před možnou hrozbou. Nebezpečí se stupňuje v pozdější situaci, kdy na otázku nastupující hráčky odpovídá Magda slovy: „*Zahřejete se, hlavy jsou dnes rozčilený, vyndávají pistole...*“⁴⁷ Když je míjí dav nástupkyň, jedna z nich, která Elišce připadá jako Polka, vykřikuje s pohledem na ni „Športovec“. To zarazí všechny Eliščiny spoluvězeňkyně. Na konci povídky je Eliška starou švadlenou nazvána paní Športovcovou, což čtenáře utvrzuje ve spojení sportovního oblečení i výroku Polky s mladším bratrem.

Povídka končí otevřeně. Čtenář se nedozvídá pravdu o původu kraťasů a košile ani o osudu Elišky a jejích spoluhráček. Tomu, zda pobyt v koncentračním táboře přežily, nic nenapovídá a je tak poskytnut volný prostor pro čtenářovu fantazii.

---

46 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 9.

47 FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č.10, s. 10.

3. POVÍDKOVÉ SOUBORY

3.1 Mí černovlasí bratři

Kniha vyšla v nakladatelství *Československý spisovatel* v roce 1964, rok po Fuksově debutu *Pan Theodor Mundstock*. Ve skutečnosti se jedná o autorův první beletristický rukopis. Fuks jej do nakladatelství poslal již v roce 1958. Tehdy cyklus nesl název *Kchonyho cesta do světa* a pojímal 12 povídek. Michal Bauer ve svém článku⁴⁸ v *Tvaru* zmiňuje, že první posudky na něj vypracovávali Zdeněk Pochop a Marta Staňková, kdy lektorka uvedla, že rukopis dočítala se sebezapřením. Roku 1961 do nakladatelství poslal rukopis *Pana Theodora Mundstocka*, který, jak jsem již výše v práci zmínila, mu byl několikrát vrácen k přepracování. Fuks využil vzniklou prodlevu způsobenou redakčními a autorskými úpravami a roku 1962 dodal přepracovaný rukopis z roku 1958 obsahující cyklus pěti povídek s názvem *Mí černovlasí bratři*. Autorovi byl rukopis několikrát vrácen s mnohými připomínkami, kdy jej třikrát rozšířil (přidal jednu povídku) a poslední verzi zkrátil. Posudky vypracovávali Ivan Klíma, Jiří Fried, Milan Jungmann, Zdeněk Pochop a Marie Vodičková, která byla odpovědnou redaktorkou povídkového cyklu. Připomínky se týkaly zejména jednoduchosti a předvídatelnosti děje, lyrické rozbředlosti, faktických nedostatků a nepropracovanosti postav, přestože sám Fuks se v úvodním dopise přiloženém k rukopisu vyjádřil, že mu nešlo o charaktery osob, ale o vykreslení atmosféry a kritiku antisemitismu.

Po šesti letech od svého prvního zaslání do nakladatelství byl povídkový cyklus na začátku roku 1964 vydán. S největší pravděpodobností napomohl finálnímu odsouhlasení fakt, že již vyšel román *Pan Theodor Mundstock* a posudky tak byly psány s ohledem na spisovatelův přiznaný talent prokázaný tímto románem. V několika posudcích se objevila obava, že *Mí černovlasí bratři* zdaleka nedosahují úrovně prvotiny a pro čtenáře budou zklamáním. Přes všechny přetrvávající výtky a obavy z chladného přijetí vyšel povídkový soubor jako Fuksova druhá beletristická kniha.

Cyklus povídek je inspirovaný skutečnými událostmi. Fuks v šesti povídkách čerpá ze svých studentských let a zachycuje v nich osudy svých židovských spolužáků v letech nacistické okupace. Jednotlivé povídky tvoří kompozičně ucelené jádro. V souboru jsou uspořádány nejen z obsahového hlediska, kdy se navzájem rozvíjí a opakují se v nich klíčové motivy, ale i chronologicky. První povídka *První den školy* lze brát jako úvodní a poslední *Nedohořelou svíčku* naopak jako závěrečnou, vzniká tak rámcové ohraničení celku. „*Každá ze čtyř uprostřed je věnována jednomu z mých židovských kamarádů – jeden po druhém odpadá ze scény. Jistá monotonie tu měla být*

---

48 BAUER, Michal: Fuksovy povídkové juvenilie: Od Kchonyho cesty do světa k Mým černovlasým bratrům. In *Tvar* 14, 2003, č. 15, s. 16-18.

*záměrná. K tomu, aby byla jako záměr více vyzdvížena, má přispět věta o smutku.*⁴⁹ Všechny povídky, až na třetí a poslední, jsou uvozeny refrénem: „Smutek je žlutý a šestícípý jako Davidova hvězda“. Ve dvou zbývajících je užit také, ovšem na jiném, odpovídajícím místě. Tato klíčová věta je vložena i na další místa v textu, propojuje jednotlivé povídky a přidává na tíživém, úzkostném vyznění knihy. Původní verze rukopisu refrén neobsahovala, Fuks jej přidal až ve druhé úpravě.

Vypravěč Michael v ich-formě čtenářům odkrývá příběh svých přátel a nevlastní sestry jednoho z nich – Vildy Brachtla, Davida Kohna přezdíváného Kchony, Pavla Arnsteina, Mojžíše Katze a jeho starší sestry Ester. Úvodní povídka *První den školy* je časově zasazena do září 1938 a jsou v ní představeni všichni hlavní protagonisté. Autor v ní vykresluje situaci a atmosféru, ve které se celá kniha ponese. Chlapci se po letních prázdninách vracují do školy, kde se setkávají s prvním náznakem budoucích nacistických zločinů v podobě šíleného profesora zeměpisu. Chlapci si zprvu nehodlají nechat vše líbit a po škole se rozhodnou založit „spolek na potírání zeměpisu“. Až v průběhu se ukáže jejich pasivita a neschopnost se šikaně vzepřít.

Povídka *Kchonyho cesta do světa* nás posouvá na konec února 1939. Kchony je pozván k vypravěči domů a na oplátku jej zve k sobě. V rozhovoru nejvíce řeší Kchonyho touhu po cestování. V jednu chvíli se Michaelovi svěřuje, že s rodiči odcestuje vlakem do světa, jenom co nemocná maminka dokončí kúru a dodají jim pasy a víza. Druhého dne po návštěvě u Kchonyho se žáci dozvídají, že škola je pro ten den zrušena, německá armáda vtrhla do Československa a začala okupace. „*Do naší země přijížděla cizí vojska. Do naší země přijížděly armády.*“⁵⁰ Michael se všude rozhlíží a hledá Kchonyho, ale nikde jej nevidí. Den poté se z úst zeměpisáře dozvídá, že Kchonyho duševně nemocná matka pustila předešlého dne plyn a celou rodinu otrávil. Vypravěč si navždy uchoval tajemství, jež mu židovský přítel řekl o jejich cestě do světa. Emigrace rodiny rabína Kohna, v Kchonyho myšlenkách v podobě idylického výletu za krásami světa, představovala jedinou naději, jak nacistickým hrůzám uniknout. Veškerá naděje na lepší život je však ztracena počinem psychicky nevyrovnané matky.

V pořadí třetí povídka *Koruna pro Arnsteina* se odehrává v červnu 1939. Nastává zde klíčový zlom, kdy si chlapci uvědomují skutečnou závažnost situace. Vidina zla se rozšiřuje z fantasmagorických promluv profesora zeměpisu do všech složek života. Katz a Arnstein byli vyhláškou říšského ministra vyloučeni ze školy a napětí se stupňuje. Lucie Soukopová si ve své bakalářské práci všimla výrazného faktického nedostatku. „*V povídce se sice dozvídáme, že se jedná o červen a o konec školního roku, ovšem k nařízení, které zakazovalo židovským dětem*

---

49 BAUER, Michal: Fuksovy povídkové juvenilie: Od Kchonyho cesty do světa k Mým černovlasým bratrům. In *Tvar* 14, 2003, č. 15, s. 16.

50 FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991, s. 33.

navštěvovat jiné školy než obecné, ve skutečnosti došlo až 30. srpna 1940.“⁵¹ Příběh se točí kolem koruny, kterou Michaelovi půjčil Arnstein na třídní návštěvu kina. Vypravěč se mu ji snaží v průběhu povídky vrátit, ale nepodaří se mu to. V závěru se k nám dostává informace, že se Arnsteinovi přestěhovali neznámo kam. Zatímco v předchozí povídce si čtenář může být jist, že Kchony zemřel, osud Pavla Arnsteina zůstává skryt. Teprve ve čtvrté povídce se dozvídáme, že „Kchony se nedožil ani třinácti, Arnstein je někde v Ostravě.“⁵²

Povídka *Dívka ze Safedu* vybočuje z celkové kompozice a i místně je zasazena jinam – na venkov místo do Prahy. Časový skok do srpna 1941 nás přenáší do vyhrocené situace v Protektorátu Čechy a Morava. Povídka je založena na dialozích mezi Michaelem a Ester týkajících se osudu Židů, války a Katzovy rodiny. Ester je v závěru odvečena na udání podkoního Piskáče. Není zde explicitně vyřčen jeho podíl na dané události, ale čtenář si jej může snadno domyslet. Děj této povídky anticipuje osud zbylých členů Mojžíšovy rodiny, který se dovršuje v povídce následující.

Také *Katzovy cypřiše a hvězdy* je povídka vystavěná na dialogu, tentokrát vypravěče s Katzem. Rekapitulují se zde události a osudy čtyř přátel, které jsou občas protnuty Michaelovými zážitky z Vídně, kdy trávil čas u svého bratrance Günthera. Časově se ocitáme v září 1941 a Katz ukazuje Michaelovi žlutou hvězdu s nápisem JUDE, kterou má přikázáno od následujícího dne neustále nosit. V této povídce se uzavřel osud posledního z bratrů. Davidova hvězda představuje cejch, finální vyloučení židovských obyvatel ze společnosti a Michael ztrácí posledního přítele. „Za týden byl sirotkem a za měsíc jel. Do ložského ghetta.“⁵³

Závěrečná povídka se odehrává taktéž v září 1941. Dochází ke konfrontaci se zeměpisářem, který již zcela propadl šílenství. Před svými žáky provádí jakýsi improvizovaný pohřeb židovské rasy za pomoci svíčky. Michael nachází odvalu a dostává se s profesorem do konfrontace, snaží se vzepřít šikaně. Tento vzdor symbolizuje obecnější stanovisko proti diskriminaci Židů. Poslední odstavce v *Nedohořelé svíčke* uzavírají povídkový cyklus popisem události, kdy se Michael po válce rozhodne navštívit profesorův hrob na bohnickém ústavním hřbitově. V duchu konstatuje, že jejich trýznitel je mrtev stejně jako jeho židovští bratři a sestra jednoho z nich. „Na černém plíšku nad jeho jménem bylo stříbrně napsáno: *Requiescat in pace. Smutek byl žlutý a šesticípý jako Davidova hvězda...*“⁵⁴

Vedle citlivého vypravěče a jeho tří židovských přátel (Kchonyho, Arnsteina a Katze) hraje významnou roli i Vilda Brachtl, který nemá židovský původ, ale patří do okruhu Michaelových přátel. Na rozdíl od ostatních mu není věnována samostatná povídka, dal by se brát spíše jako

51 SOUKOPOVÁ, Lucie: *Povídková tvorba Ladislava Fukse*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 16.

52 FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991, s. 78.

53 FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991, s. 84.

54 FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991, s. 92.

postava vedlejší. Místo něj je jedna z povídek věnována Mojžíšově nevlastní sestře Ester. Ta je v rámci celku specifická, vymyká se ostatním a zároveň dokresluje atmosféru a gradující napětí. Pětice přátel představuje kladné „hrdiny“, kteří ve své situaci často utíkají do snů a iluzí. Jejich charaktery nejsou detailně popsány. Všechny spojují společné rysy jako je plachost, citlivost a převládající pasivita. Hned v úvodní povídce je užita Fuksem oblíbená zvířecí motivika, kdy vypravěč sám sebe a své spolužáky přirovnává k divokým králíkům: „*Dnes pouze pan profesor přečte naše jména, řekne nám několik povzbudivých slov a dodá: ‚Ted’ opusťte školu a běžte domů. A my vyběhneme jako divocí králíci, proklouzneme ulicemi, které jsou mezi školou a parkem ve tvaru smyčky, vběhneme do parku.*“⁵⁵ Takové přirovnání čtenáře nabádá k představě vyděšených, úzkostných dětí prchajících jako lovná zvěř. V protikladu k nim autor postavil postavu profesora zeměpisu. Iracionální rasista, jehož šílenství se v průběhu knihy stupňuje úměrně se společenskými a životními omezeními pro židovské obyvatele, stojí nejvíce v opozici vůči racionálnímu Katzovi. Psychické týrání židovských žáků se propojuje se šílenstvím, které má graduální charakter a nakonec jej dostává do blázince.

V knize je zřetelně znát postupné dospívání vypravěče Michaela. Zpočátku jako třináctiletý chlapec nechápe události, které v dané době probíhají. Proto ani čtenářům není poskytnut přímý náhled na situaci a musí číst mezi řádky, aby veškeré náznaky správně rozklíčovali. Pouze drobná vodítka v chování otce, matky i služebné Růženky nebo v řečech zeměpisáře napovídají stupňující se napětí a vážnost situace. Šárka Sladovnicková poznamenává, že „*chování Michaela je v mnoha ohledech dětské až dětinské*“⁵⁶. Při horečce naschvál pojídá zmrzlinu, kakao nevypije, protože se na něm udělal škraloup, a když do Československa přijíždí německá armáda a on je doma uvítán hysterickou hospodyní, raději si jde hrát s vláčkem. V průběhu povídkového cyklu Michael psychicky dozrává, mimo jiné je poznamenán zejména ztrátou přátel. Vzepření se proti zeměpisáři a tak i proti antisemitismu v závěru poslední povídky zobrazuje vypravěčův přerod z dítěte na dospívajícího jedince.

3.2 Smrt morčete

Fuksův druhý povídkový soubor vyšel v roce 1969 v *Československém spisovateli* jako autorova pátá beletristická kniha. Na rozdíl od *Mých černovlasých bratrů* se jedná o deset tematicky různorodých povídek. Nejstarší povídkou souboru je *Věneček z vavřínu* s uvedenou datací 1953, polovina povídek je datována k roku 1967, což zároveň představuje i nejmladší texty knihy.

55 FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991, s. 11.

56 SLADOVNÍKOVÁ, Šárka: Dětský pohled na holocaust. In HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 825.

Uspořádání povídek není sice chronologické, ale s přihlédnutím k Fuksově pečlivosti se dá předpokládat, že nebude čistě náhodné a každá povídka má ve svém umístění opodstatnění. Všechny povídky jsou poměrně krátké, žádná nepřekročí počet patnácti stran, až na jednu výjimku, kterou představuje *Cesta do zaslíbené země*, která se svým rozsahem pohybuje spíše na hranici novely. Soubor je tematicky různorodý, neobjevují se zde pouze povídky zpracovávající židovskou tematiku a okupaci, ale také humoresky, které v porovnání s tragikou ostatních mohou působit až absurdně.

Úvodní povídka *Smrt morčete* z roku 1967, po níž je pojmenovaný celý soubor, představuje ziskuchtivou paní Kadloubkovou, která se na doporučení pojišťovacího agenta Hellnagela rozhodne pojistit morče, které ani není její. Po nějaké době morčeti zlomí vaz, což v povídce sice není explicitně vyjádřeno, ale dá se snadno vytušit. S vyplacenou sumou z pojištění není spokojena a s vidinou velkých peněz ze smrti člověka pojistí i svého submisivního manžela, hrobníka pana Kadloubka. Povídka končí tím, že se paní Kadloubková přizene domů s nákupní taškou, ze které vyndává novou sadu nožů. Závěr je otevřený a čtenář si může lehce domyslet osud pasivního hrobníka. Touha člověka po penězích v této povídce vyznívá tragikomicky, kdy je těžké určit, do jaké míry je text směšný a do jaké mrazivý.

Povídka *Růžové algoritmy* s podtitulem *Novinová povídka s obtížným názvem* z roku 1967 vypráví humorný příběh žáka Martina a jeho gymnazijního profesora matematiky pana Sna. Ač Martin patří k nejlepším žákům, není schopen spočítat ani jednoduché příklady. Na naléhání ředitele reálného gymnázia přistupuje pan Sen na udělení známky z milosti. Počítá se s tím, že se na nic nepřijde, jenže po nějaké době přijde výnos zemské školní rady o povinné maturitě z matematiky. Pan Sen s ředitelem a celým učitelským sborem vymyslí taktický plán, ve kterém se Martin naučí příklad nazpaměť a profesor matematiky jej ještě naučí losovat, aby při rozhodné chvíli vytáhl správnou otázku. Nastává doba maturit a vše probíhá bez problémů. Pan Sen Martinovi nenápadně napovídá, aby si s posledním, nejtěžším příkladem dal na čas a příliš nespíchal. Chlapec však píše z paměti, a tak zapomene hledět do logaritmických tabulek. Předseda komise jej považuje za geniálního matematika a dušuje se, že by se to mělo otisknout do novin, protože logaritmy z paměti nespočte ani Einstein. Předseda chce Martinovi jakožto matematickému géniovi nechat vypočítat další složitý příklad, ale žáka zachraňuje francouzštinářka, která mu na závěr radí, ať jde s klidem studovat filmovou režii, pro kterou má cit, že výplatu si spočítá i bez hlubších znalostí matematiky.

V souboru následují tři vzájemně navazující humoresky o paní Allerheiligové – *Jedna malá hezká idylka* s podtitulem *Povídková črta* z roku 1966, *Štědrý den u paní Allerheiligové vdovy v Celetné* a *Paní Allerheiligová na prahu Nového roku*, obě povídky z roku 1967. „*Tyto tři povídky líčí, co se u paní Allerheiligové, starostlivé a dobrotivé vdovy z Celetné ulice, děje. Jsou to*

*humoresky ze samého začátku 20. století, a zachycují tehdejší pražské měšťanské prostředí.*⁵⁷

Povídky jsou řazeny chronologicky. V první povídce jde paní Allerheiligová kvůli kuřimu oku se svým synovcem koncipientem k lékaři panu Bělohorskému, kde se seznamují i s jeho neteří Lojzičkou. Zprvu teta se svým synovcem, později i Lojzička s panem koncipientem, se baví tím, že čtou „žerty“ v novinách, ale ve skutečnosti se jedná o články, které nezáměrně působí komicky. V druhé povídce věnované vdově z Celetné je již synovec s Lojzičkou zasnouben. Ta je zde popsána jako dcera pana Bělohorského, nikoliv neteř jako v povídce první. Pravděpodobně se jedná o drobnou chybu autora. Kromě nich jsou k paní Allerheiligové na Štědrý den pozváni také manželé Preissigovi a městský rada Zeman. Stejně jako v předešlé povídce se i v této a následující paní Allerheiligová a její společnost baví nad články v novinách. Z poslední povídky zaznívají obavy z vojny, která čeká synovce koncipienta. Vedle reálného neštěstí v podobě vojenské služby staví vdova z Celetné střeční praní, které jí také kazí náladu. Porovnání těchto dvou neštěstí vyznívá humorně, zvláště ve chvíli, kdy paní Allerheiligová oba problémy řeší s panem Bručilkem a klade je na stejnou úroveň.

Věneček z vavřínu s datací 1953 je považován za Fuksovu první prózu, přestože byla zveřejněna teprve v souboru *Smrt morčete*. Příběh je situovaný do malé „cukrárničky“, kam si plachý, tichý a pracovitý pan Veverka přijde dát kávu a k ní něco sladkého na zub. Dívka mu se šálkem kávy přinese i vavřínový věneček. Poklidnou atmosféru cukrárny narušuje příchod tří postav. „První byla hnědá, chlupatá, trochu podsaditý zadek, ruce se svěšenými tlapkami pozdvihlé před břichem [...] Druhá byla obrovská, nechlupatá, šedá, měla tlusté sloupovité nohy, uši jako plachty a dlouhatánský chobot. [...] Tu třetí postavu nebylo ani slyšet. V hnědočerně pruhovaném kožichu tiše našlapovala na tlapkách, nízký, silný, rozplácly nos se štětinatým knírkem [...]“⁵⁸ Fuks zřejmě záměrně nepojmenoval konkrétní zvířata, která mají postavy reprezentovat, aby zcela nepotlačil jejich lidskou část. Bizarním postavám jsou připsány výrazné atributy, které navozují představu medvěda, slona a divočáka⁵⁹. Chovají se hrubě, začnou terorizovat obsluhu i návštěvníky cukrárny a ničit vybavení podniku. Panu Veverkovi se podaří uniknout a následující ráno se dává do práce jako by se nic nestalo. Do kontrastu je postavena poklidná atmosféra cukrárny s jejími pasivními zákazníky a násilné chování tří podivných příchozí. V povídce je užito množství zdrobnělin (např. „cukrárnička“, „krychličky“, „kremrolky“, „dívky“), které mohou působit až ironicky. Představa šelem by mohla ve čtenářích navozovat propojení s nacisty, které Fuks použil i v pozdějších povídkách (např. *Športovec* nebo *Brýle*). Miloš Pohorský Fuksově prvotně vytýká

57 FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995, s. 265.

58 FUKS, Ladislav: *Smrt morčete: sbírka povídek*. Praha: Mladá fronta, 1969, s.45-46.

59 Třetí postavu takto interpretuje Aleš Kovalčík (In KOVALČÍK, Aleš: *Tvář a maska: postavy Ladislava Fukse*. Jinočany: H & H, 2006. Profily (H & H), s. 25.)

náhlé narušení jinak typického žánrového obrázku. „*Tři bizarní a bestiální figury, napůl nesmyslné a napůl alegorické, jež se objeví, jsou nereálné a Fuksova nezkušenost dosud nedovedla zabránit, aby neuvěřitelnost náhlého přeryvu nebyla na úkor celku. Především nabízející se alegorický smysl přetahoval příběh z cukrárny k historickému pozadí, takže se jeho významy zužovaly, zatímco později byla Fuksova próza naopak zakládána na tom, že ‚něco‘ v ní vždycky vedlo k tomu, aby se její význam na historii neomezoval a aby ji přesahoval.*“⁶⁰ Drobná vodítka naznačují tomu, že se autor snažil zachytit atmosféru 50. let 20. století a počínající inscenované politické procesy. K této domněnce vede i zmínka o „čisté kartičce“ Felixe Veverky, která by mohla představovat kádrový posudek dotyčného. Tato povídka je v souboru záměrně umístěná na dané místo. Rozděluje jej na dvě části – idylickou, humorně laděnou a chmurnou, soustřeďující se na židovskou tematiku.

V pořadí sedmá povídka byla napsána roku 1963 a nese název *Poslední ostrov*. Příběh je o starším manželském páru, panu a paní Novákových, kteří se na stará kolena rozhodnou vycestovat, protože se ještě nikdy nevydali do ciziny a touží vidět moře. Manželé si podají žádost o cestu do Jugoslávie a od souseda Veronýma Stroma, který pracuje v antikvariátu, vyprosí průvodce a knihu o Jaderském moři. Mezitím, co čekají na vyřízení žádosti, studují a pročítají knihy od pana Stroma. Jediné, co si zakážou, je přečíst poslední stránku v knize o Jaderském moři, která se týká ostrova. Konečně jednoho červnového rána přinese listonoš kladné vyjádření ohledně jejich cesty a pan Novák běží do Čedoku pro jízdenky. Manželé si neustále navzájem líčí, co se dočetli v knihách, vymýšlejí si tamní podrobnosti a probíhají mezi nimi laskavé hádky a hašteření. V závěru povídky však paní Nováková, snad omylem, obrací poslední stránku a manželé se poté usnesou na tom, že teď už nemá smysl do Jugoslávie jezdit. Dalšího rána zahlédne pan Strom, jak se postarší manželé ženou vrátit do Čedoku lístky.

O povídce *Podivuhodné setkání* jsem již psala výše v souvislosti s první verzí tohoto příběhu nazvanou jednoduše *Setkání*, kdy obě verze byly otištěny v *Židovské ročence*. V souboru povídek je uveden rok 1964, časopisecky v tom samém znění vyšla až v ročence na rok 1966/67.

Sříbrná svatba, povídka z roku 1962, je vystavená na dialogu staršího bezdětného manželského páru. Odehrává se v době transportů Židů do koncentračních táborů. Pan i paní Krausovi jsou svátečně ustrojeni k příležitosti výročí jejich svatby. Paní Krausová v jednu chvíli otevírá skříňku a společně probírají vše, co v ní naleznou – různé fotografie, blahopřání, oznámení sňatků a podobně. Vzpomínají na své příbuzné a známé, z nichž někteří již ani nežijí. Reminiscence se však neobejde bez různých sporů a drobných pří, které jsou vyvolávány hlavně panem Krausem. Ten se snaží zastírat vážnost situace, která nastala, a udržet myšlenky své ženy, a také své vlastní,

---

60 POHORSKÝ, Miloš: Úzkostné sny Ladislava Fukse. In POHORSKÝ, Miloš: *Zlomky analýzy: k poválečné české literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1990.s. 105.

daleko od hrozby transportu. Z rozhovoru židovského páru vyplývá, že pan Kraus byl před dvěma lety nucen opustit své dosavadní zaměstnání, a jeho manželku nyní stíhá strach, že budou odvedeni do koncentračních táborů jako jejich známí. Pan Kraus však všechny její řeči spojené s touto obavou odmávne, vyvrátí a dělá z ní hloupost. Dokonce i v závěru, kdy je obava paní Krausové potvrzena sousedkou, která jí přijde sdělit, že pan Kraus obdržel předvolání do transportu, vše obrací: „*Jak je ta správcová chytrá! Jak chytrá! Měla ti to říct až zítra, ne dnes. [...] Vždyť je válka, Sáro, válka, budou tady střílet, budou tady bombardovat, vyklízejí město... proto ty transporty... vždyť je to obrovská výhoda, obrovská přednost... a ty bys z toho málem udělala neštěstí.*“⁶¹ Nabízí se domněnka, že pan Kraus chtěl, aby sousedka manželce pověděla pravdu až příštího dne, aby jí nekazila výročí stříbrné svatby. Je zde však i možnost, že sám propadl vlastní zastírací taktice a uvěřil, že se ve skutečnosti jedná o dobrou zprávu. Povídka graduje k závěru, který čtenáři přináší trpkost nad osudem židovských manželů slavicích výročí 25 let manželství a jejich falešnými nadějemi, že vše skončí dobře.

Na závěr povídkové knihy je zařazen nejrozsáhlejší text souboru. Jedná se o povídku *Cesta do zaslíbené země* napsanou roku 1967, která svým rozsahem evokuje žánr novely. Samotnému příběhu předchází citát od Theaitéta: „*Kdybys mohl, Sokrate, všechny lidi přesvědčit o pravdě své řeči tak jako mne, více míru a méně zla by bylo na světě.*“⁶² Toto uvedení povídky vyvolává pocity marnosti a zmaru. Užití slova *kdyby* jasně naznačuje pouhé přání, které není reálné. Příběh vypráví o skupině bohatých Židů, kterým Němci po okupaci Rakouska v březnu 1938 nabídli útěk ze země. Za vystěhovalecký pas museli odevzdat celý majetek. Židovské rodiny spolu s rabínem Mojžíšem Ascherem se plaví na chatrné lodi po Dunaji směrem do Istanbulu, kde na ně má čekat britská zaoceánská loď. V novele vzniká paralela s biblickým příběhem o vyvedení židovského národa z egyptského otroctví. Jako v biblickém příběhu i posádka lodi očekává dosažení zaslíbené země, tedy Palestiny. Petr Málek si v kolektivní monografii *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti* všimá, že Mojžíš Ascher jako zasvěcený vykladač Bible apeluje na ostatní prostřednictvím vzpomínkových figur (exodus, zázrak na hoře Sinaj, přechod přes řeku Jordán do země zaslíbené) a cítí se být vůdcem, kterého předurčil sám Bůh. „*Ve svém pocitu předurčení a svých tajemných předtuchách chápe sám sebe nejen jako interpreta události exodu, nýbrž i jako jejího aktéra, jako vůdce nové cesty do zaslíbené země, jako nového Mojžíše.*“⁶³

Napínavé dobrodružství utečenců končí ve chvíli, kdy loďka uvízne v mělkém slepém rameni řeky. Zprvu jsou všichni unešení krásou nedotčené přírody a považují dané místo za ráj, přes

61 FUKS, Ladislav: *Smrt morčete: sbírka povídek*. Praha: Mladá fronta, 1969, s.83.

62 FUKS, Ladislav: *Smrt morčete: sbírka povídek*. Praha: Mladá fronta, 1969, s.84.

63 MÁLEK, Petr: Holocaust a kulturní paměť: obrazy-figury-jazyk. In HOLÝ, Jiří; MÁLEK, Petr; ŠPIRIT, Michael; TOMÁŠ, Filip: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011, s. 123.

noc však voda v říčním rameni vyschne a s pramicí není možné vyplout. Ráj se jim tak stává záhubou. Celé osazenstvo pramice nakonec umírá, někteří volí vlastní smrt, jiní umírají tragicky. Rabín v jednu chvíli konstatuje, že z patnácti jich zbylo už jen sedm – čtyři spáchali sebevraždu, dva zemřeli při pokusu o jejich záchranu a dva přirozenou smrtí. Přeživší skupiny v čele s rabínem Mojžíšem Ascherem volí svůj osud vkročením do prudkých vod Dunaje. Jejich cesta je sice nedovedla k původnímu cíli, ale spatřují možnost dosáhnout země zaslíbené v posmrtném životě. Jejich rozhodnutí nezmění ani konfrontace s katolickým knězem, který je díky zprávám od místního rybáře přijel zachránit. Tragický osud je ještě více vyzdvihnout rabínovými kázáními a biblickými příběhy, které provází celou jejich cestu. Zatímco biblický Mojžíš přes všechna utrpení a malověrnost ostatních Izraelitů dovedl židovský národ k zaslíbené zemi, přestože sám do ní vstoupit nemohl, rabínu Ascherovi se to nepovedlo a se svými soukmenovci zvolil vlastní smrt s vidinou možnosti posmrtné zaslíbené země.

3.3 Cesta do zaslíbené země a jiné povídky

V nakladatelství *Horizont* vyšla v roce 1991 kniha pod názvem *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky* pojímající všechny povídky ze souboru *Smrt morčete* doplněné o tři další – *Vavřínek* z roku 1982, *Zpráva o Barbaře z Mníšku* napsanou roku 1966 a *Mezi dvojím zahýkáním oslika* s datací 1968. Je zajímavé, že v tomto vydání nakladatelská redakce nedodržela původní pořadí povídek, a dokonce jsou dvě z nich zařazeny před titulní povídku ze souboru z konce šedesátých let *Smrt morčete*. Má bakalářská práce se soustředí na povídky z padesátých a šedesátých let, tudíž zde nebudu rozebírat povídku *Vavřínek*, která vznikla až v letech osmdesátých.

Zpráva o Barbaře z Mníšku je rozsahem velmi krátká povídka, přesto zahrnuje časový úsek od roku 1770 až do období po druhé světové válce. Tato povídka vypráví o stařeně, kterou lidé mohli v lese potkat i po její smrti, když vystupovala z mohyly u svého hrobu. Barbara byla přítelkyní císařovny Marie Terezie, která byla proviněním svého předka za trest pohřbena v mohyle zaživa. Její duch pak děsil lidi z obory, pronásledoval pocestné a vyvolával bouřky. Jednou se ve vsi vyskytl písmák, který se rozhodl Barbaře v dalších nepokojích zabránit. Lidem se však po její přítomnosti stýskalo, písmáka téměř vyhnali a Barbara pak začala z mohyly vycházet na poklidné procházky milovaným lesem. U toho lesní zvěři a lidem, které potkala, prorokovala, co se stane s císařstvím, a spílala panovníkům, kteří zrovna byli u vlády. Po druhé světové válce však byla její mohyla zničena a spolu s hrobem zmizel i samotný duch Barbary z Mníšku. Tato pověst je propojená s Fuksovou knihou *Mí černovlasí bratři*, konkrétně s povídkou *Dívka ze Safedu*, ve které Michael s Ester Katzovou sedí a povídají si u mohyly mrtvé hraběnky.

Poslední povídkou nově vyšlou ve vydání z roku 1991 je alegorický příběh *Mezi dvojím zahýkáním oslíka*, který byl již roku 1968 uveřejněn v *Židovské ročence*. Děj, časově blíže neurčen, je zasazen do Španělska. „*Ze zmínek starého rybáře, který mluví o tom, že země je momentálně ovládána generálem a že v Asii začala válka, můžeme odvodit, že se jedná pravděpodobně o konec šedesátých let 20. století.*“⁶⁴ Povídka vypráví o starém rybáři jménem Aldo, jeho synovi Aldovi a po nich pojmenovaném oslu. Jednoho dne se zvedne vítr, v přístavku zahýká osel a oba muži zažívají zvláštní pocit, který je následně doprovázen návštěvou cizince. Ten se jim svěřuje, že od dětství touží poznat rybáře a ve své řeči prohazuje pár zvláštních vět jako je například: „*Slunce za chvíli zapadne a já zas půjdu.*“⁶⁵ Nebo: „*Chci se jen projít po zemi, po břehu moře.*“⁶⁶ Ty napovídají, že cizinec nebude zcela normálním člověkem a nese sebou nádech tajemství a fantaskna. Otec se synem cizince pohostí a rozpráví s ním o životě rybářů a pozemském životě vůbec. V rozhovoru zaznívá kritika společenských poměrů. Cizinec jim na oplátku vypráví o dvou katastrofách – první je obecná, která vydělila dobro a zlo, a druhá, již čistě lidská, která připravila člověka o naději a ráj. Cizinec předesílá, že pokud lidstvo nezklame, bude mu v této době opět dána naděje i ráj. Zklame-li, zahyne. Varuje rybáře před důsledky minulých i současných událostí a nastiňuje vidinu zaslíbené země mimo planetu Zemi, kam se dostanou jen lidé s dobrým, nesobeckým srdcem. Starý rybář si všimá, že cizinec mluví o lidech, jako by ani sám mezi ně nepatřil. Ten záhadně odvětlí: „*Máte tu krásné moře, krásné slunce a krásné hvězdy. Jak je krásné vidět to vše ze země.*“⁶⁷ Poté se s rybáři loučí a odchází, na nebi se po chvíli zableskne a oslík v přístavku zahýká. Druhého dne se otec se synem ve více dozvídají, co se kde událo, ale tajemného cizince, jeho podivné chování a řeči nezmíní.

---

64 SOUKOPOVÁ, Lucie: *Povídková tvorba Ladislava Fukse*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 45.

65 FUKS, Ladislav: *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky*. Praha: Horizont, 1991, s. 46.

66 FUKS, Ladislav: *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky*. Praha: Horizont, 1991, s. 46.

67 FUKS, Ladislav: *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky*. Praha: Horizont, 1991, s. 52.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala povídkové tvorbě Ladislava Fukse datované do padesátých a šedesátých let minulého století. Zaměřovala se především na texty otištěné v časopise *Květen* (*Kchonyho cesta do světa*), v *Židovské ročence* (*Bratři, Podivuhodné setkání, Setkání*) a ve *Věstníku židovské obce náboženské* (*Brýle, Športovec*). Časopisecky publikované povídky doplňují také dva texty uložené v LA PNP, které se nedočkaly otištění a existují pouze ve strojopisné podobě v osobním fondu Ladislava Fukse. Dále jsou zde zahrnuty povídky zařazené do souborů *Mí černovlasí bratři* a *Smrt morčete*, a také dva texty doplněné do vydání *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky* z roku 1991, které svou datací odpovídají zaměření bakalářské práce (*Zpráva o Barbaře z Mníšku* a *Mezi dvojím zahýkáním oslika*).

Fuks nepatřil mezi ty, kdo měli židovské předky nebo bezprostřední zkušenost šoa, přesto se v rámci jeho díla padesátých a šedesátých let toto téma objevuje velmi často. Vedla k tomu jeho mimořádná citlivost a pocity vydělení ze společnosti způsobené skrýváním jeho sexuální orientace, které ho spojovaly s perzekuovanou menšinou. Tématu židovství se věnují všechny časopisecké a neotištěné povídky, které jsou v práci rozvedeny, až na jednu výjimku – povídku *Na druhém břehu*. K tomuto tematickému okruhu patří i cyklus *Mí černovlasí bratři* a některé povídky ze souboru *Smrt morčete* (*Podivuhodné setkání, Stříbrná svatba* a *Cesta do zaslíbené země*). Časově by se povídky daly zařadit do padesátých let a počátku let šedesátých, s výjimkou *Cesty do zaslíbené země* napsané až roku 1967. V těchto příbězích je vykreslena dobová nálada a atmosféra, zobrazují úzkost jedince, který je obklíčený nesrozumitelnými a nemilosrdnými mechanismy. V druhé polovině šedesátých let se Fuks zčásti odpoutal od židovského tématu a vznikají krátké humoristické prózy jako je *Smrt morčete, Růžové algoritmy* nebo řada povídek o paní Allerheiligové. Hlavní role v těchto povídkách hrají tragikomika a bizarnost.

V povídkách se projevují znaky typické pro Fuksovy prózy většího rozsahu. Čtenář vnímá dění očima vypravěče. Způsob vyprávění je velmi subjektivizovaný, ať se jedná o ich-formu či er-formu. Vypravěč často bývá nespolehlivý. Fuks vykresluje nevyrovnané, podivínské či dětské postavy, skrze jejichž vidění a vědomí čtenář vnímá dění. Postavy se mnohdy pohybují na rozmezí mezi realitou a snem, napůl žijí ve světě svých vlastních představ. V povídkách se tak děje ze dvou důvodů – únik z reality nebo příčinou nemoci, horečky způsobující blouznění. Ve fikčním světě se tak předmětná realita mísí s fantastikou, aniž by čtenáři měli možnost dosáhnout „pravdy“. U Fukse se spíše než o záměrně klamajícím vypravěči dá mluvit o nespolehlivé naraci, která je způsobená nevyrovnanými postavami zažívající existenciální úzkost a strach.

Pro Fuksovu tvorbu jsou typická také vracející se slova a motivy. Nechybějí tedy ani v jeho

kratších prózách. Ukázkovým příkladem je refrén ze souboru *Mí černovlasí bratři* „Smutek je žlutý a šesticipý jako Davidova hvězda“, který provází a propojuje jednotlivé povídky v něm. Postavy jsou často definovány na základě jim přisouzeného atributu či jejich jména. V povídce k nim vypravěč mnohdy odkazuje právě za pomoci těchto atributů. Například v povídce *Na druhém břehu* je to „ten ze slévárny“ a „ten z jedenáctiletky“, Jana z povídky *Športovec* je vždy zmiňována ve spojení se svým postem – „kronikářka“, a Felix Veverka nese příjmení vyvolávající představu pracovitého, nekonfliktního tvora kontrastujícího s agresivními, velkými a nebezpečnými zvířaty, které mají představovat tři nově přichozí postavy v cukrárně v povídce *Vavřínový věneček*. Charakteristické je také užívání motivů zvířat a bestiality. Například v povídkách *Športovec* nebo *Brýle* autor využívá obrazu dravých zvířat a šelem jako metaforické zobrazení nacistů. Postavy židovského původu jsou naopak přirovnávány k lovné zvěři, k bezbranným a pasivním tvorům.

V padesátých letech psal Fuks převážně v ich-formě, s postupem času se přiklonil k er-formě. Vedle opakování klíčových motivů a slov, a užívání zvířecí motiviky autor ve svých raných povídkách využívá také rámcového zasazení textu – například v povídkách *Brýle* a *(Podivuhodné) Setkání*.

Autor v kratších prózách příliš nerozvíjí charaktery postav, někdy bývají schematické a ploché. Výjimkou je vypravěč povídky *Na druhém břehu*, u kterého se Fuks soustředil na vnitřní úvahy a vykreslení jeho pocitů a myšlenkových pochodů. V některých povídkách lze nalézt také autobiografické rysy postav. Nejvýrazněji je možné je vnímat v souboru *Mí černovlasí bratři*, ohledně něž se sám Fuks ve svých pamětech vyjádřil, že čerpá z vlastních zkušeností a zážitků. Dále také v povídce *Setkání* z počátku šedesátých let, ve které vypravěč v závěru pospíchá do papírny, nebo v povídce *Na druhém břehu*, která využívá Fuksovy zkušenosti zaměstnance Státní památkové péče.

Vývoj Fuksovy poetiky lze dobře sledovat na evoluci povídky *Kchonyho cesta do světa*, která existuje ve třech verzích – v časopisu *Květen* (1959), v *Židovské ročence* (1962/63) a v rámci cyklu *Mí černovlasí bratři* (1964). Značný posun lze vidět i na cestě od povídky *Setkání* k *Podivuhodnému setkání*, které od sebe dělí pět let. Celkově by se dalo říci, že Fuks jako autor během pár let značně vyžrál. Povídky z druhé poloviny šedesátých let jsou více propracované – jazykově i tematicky. Fuks v nich užívá i intertextovosti, například dobovou inzerci a novinové články v humoreskách o paní Allerheiligové nebo paralelní propojení s biblickým příběhem v *Cestě do zaslíbené země*.

POUŽITÁ LITERATURA:

PRIMÁRNÍ:

- FUKS, Ladislav: Bratři. In *Židovská ročenka 5721*, 1960/61, č.1, s. 45-50.
- FUKS, Ladislav: Brýle. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 21, 1959, č. 5, s. 4-5.
- FUKS, Ladislav: *Cesta do zaslíbené země a jiné povídky*. Praha: Horizont, 1991.
- FUKS, Ladislav: Kchonyho cesta do světa. In *Květen*, 1959, č. 4, s. 173-176.
- FUKS, Ladislav: Kchonyho cesta do světa. In *Židovská ročenka 5723*, 1962/63, č. 1, s. 117-125.
- FUKS, Ladislav: *Mí černovlasí bratři*. Vydání II., v Kreditu I. Praha: Kredit, 1991.
- FUKS, Ladislav: *Na druhém břehu*. Uloženo v PNP LA, osobní fond Ladislava Fukse.
- FUKS, Ladislav: Podivuhodné setkání. In *Židovská ročenka 5727*, 1966/67, č.1, s. 106-110.
- FUKS, Ladislav: *První cigareta*. Uloženo v PNP LA, osobní fond Ladislava Fukse.
- FUKS, Ladislav: Setkání. In *Židovská ročenka 5722*, 1961/62, č.1, s. 86-91.
- FUKS, Ladislav: *Smrt morčete: sbírka povídek*. Praha: Mladá fronta, 1969. Boje.
- FUKS, Ladislav: Športovec. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 24, 1962, č. 10, s. 9-10.

SEKUNDÁRNÍ:

- BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 1. část. *Tvar* 12, 2001, č. 20, s. 14-15.
- BAUER, Michal: Z literárního archivu PNP : Příprava vydání románu Pan Theodor Mundstock od Ladislava Fukse – 2. část. *Tvar* 12, 2001, č. 21, s. 14-15.
- BAUER, Michal: Fuksovy povídkové juvenilie: Od Kchonyho cesty do světa k Mým černovlasým bratrům. In *Tvar* 14, 2003, č. 15, s. 16-18.
- FUKS, Ladislav; TUŠL, Jiří: *Moje zrcadlo... a co bylo za zrcadlem: vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha: Melantrich, 1995.
- FUKS, Ladislav: Z myšlenek a úvah spisovatele Ladislava Fukse. Slovo na neděli in *Svobodné slovo* 50, 1994, č. 225, s.3.
- FUKS, Ladislav (Podepsáno: pol): Z myšlenek a úvah spisovatele Ladislava Fukse. Slovo na neděli in *Svobodné slovo* 50, č.225, 24.9., 1994, s. 3.
- GILK, Erik: Normalizační prózy Ladislava Fukse. In GILK, Erik - NEUMANN, Lukáš (red.). *Studia Moravica VI Symposiana*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 214.
- GILK, Erik: *Vítěz i poražený*. Prozaik Ladislav Fuks. Brno: Host, 2013.
- HOLÝ, Jiří: Šoa vnímané očima viníka. In HOLÝ, Jiří; MÁLEK, Petr; ŠPIRIT, Michael; TOMÁŠ, Filip: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011, s. 137-167.
- KAFKA, František: Ladislava Fukse nejen černovlasí bratři. In *Věstník židovské obce náboženské v*

Praxe 26, 1964, č. 8, s. 9-10.

KAFKA, František: Dvě knižní novinky se židovskou tematikou. In *Věstník židovské obce náboženské v Praze* 31, 1969, č. 8-9, s. 9.

KOSKOVÁ, Helena: Variace na Kafkově struně. In *Tvar* 14, č.15, 18.9., 2003, s. 1, 14-15.

KOVALČÍK, Aleš: *Tvář a maska: postavy Ladislava Fukse*. Jinočany: H & H, 2006. Profily (H & H).

MÁLEK, Petr: Holocaust a kulturní paměť: obrazy-figury-jazyk. In HOLÝ, Jiří; MÁLEK, Petr; ŠPIRIT, Michael; TOMÁŠ, Filip: *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011, s. 67-134.

POHORSKÝ, Miloš: Úzkostné sny Ladislava Fukse. In POHORSKÝ, Miloš: *Zlomky analýzy: k poválečné české literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1990.s. 101-109.

POLÁČEK, Jan. *Příběh spalovače mrtvol: dvojportrét Ladislava Fukse*. Praha: Plus, 2013. Objevené portréty.

SLADOVNÍKOVÁ, Šárka: Dětský pohled na holocaust. In HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 797-839.

SOUKOPOVÁ, Lucie. *Povídková tvorba Ladislava Fukse*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. Vedoucí práce Erik Gilk. Dostupné online z: <https://theses.cz/id/j6zo6b/> [cit. 2019-04-20].

VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: Biblické motivy v novele Ladislava Fukse *Cesta do zaslíbené země*. In VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Pohledy na českou literaturu dvou století*. Opava: Slezská univerzita, 2000, Litteraria, s. 148-152.

VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. 2. vyd. Praha: BRÁNA, 1999, s. 189-190.

VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: Typy intertextovosti v prózách Ladislava Fukse. In VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Pohledy na českou literaturu dvou století*. Opava: Slezská univerzita, 2000, Litteraria, s. 144-147.

VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: Tvorba Ladislava Fukse v zrcadle jeho memoárů. In VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Pohledy na českou literaturu dvou století*. Opava: Slezská univerzita, 2000, Litteraria, s. 153-156.